

Қабылданды: 2024 жылғы 22 наурызда
Басылым: 2024 қыркүйек 6 ж

Қоғамдық
Греко RC-I/II (2024) 1E

Бірлескен бірінші және екінші бағалау кезеңдері

Сәйкестік туралы есеп Қазақстан

ГРЕКО 96-шы Пленарлық
отырысында қабылдады
(Страсбург, 2024 ж. 18–22 наурыз)

I. КІРІСПЕ

1. ГРЕКО өзінің 90-шы пленарлық отырысында Қазақстан бойынша бірлескен бірінші және екінші бағалау кезеңдері туралы есепті бекітті (Страсбург, 2022 жылғы 21-25 наурызда). Осы есепті ([GRECO Eval I-II Rep \(2021\) 1E](#)) ГРЕКО 2022 жылғы 15 маусымда жариялады.
2. ГРЕКО рәсімінің Ережесінің 30.2 тармағына сәйкес, Қазақстан билігі 2023 жылғы 30 қыркүйекте ұсынымдарды орындау үшін қабылданған шаралар туралы өзінің ситуациялық есебін (RS-Report) ұсынды.
3. Процедура ережелерінің 31 қайта қаралған тармағының 1-тармақшасына сәйкес, ГРЕКО сәйкестік процедурасы бойынша баяндамашыларды тағайындау үшін Грузия мен Литваны таңдады. Грузия атынан Джордж БАГДАВАДЗЕ мырза және Литва атынан Иоланта БЕРНОТАЙТЕ ханым спикерлер болып тағайындалды. ГРЕКО хатшылығы баяндамашыларға сәйкестік туралы есепті (RC-Report) дайындауға көмек көрсетті.
4. ҚР есебінің мақсаты бірлескен бірінші және екінші бағалау кезеңдері туралы есепте қамтылған ұсынымдарды орындау үшін Қазақстан билігі қабылдаған шараларды бағалау болып табылады.¹

II. ТАЛДАУ

5. ГРЕКО өзінің бірлескен бірінші және екінші бағалау кезеңдері туралы есебінде Қазақстан үшін 27 ұсынымды тұжырымдағанын еске салынды. Төменде осы ұсынымдардың орындалуы қарастырылады.

Ұсыным і

6. ГРЕКО (i) мемлекеттік сектордың әртүрлі деңгейлерінде, жеке секторда және қарапайым азаматтарға қатысты сыбайлас жемқорлықтың жүйелі тәуекелдерінің болуы туралы неғұрлым кең түсінік алу үшін кешенді зерттеулер, оның ішінде мемлекеттен тәуелсіз зерттеулер жүргізуді ұсынады, сондай-ақ (ii) анықталған тәуекел салаларына қатысты сыбайлас жемқорлыққа қарсы шараларға ерекше назар аудара отырып және басымдық бере отырып, сондай-ақ олардың әсерін жүйелі түрде қадағалай және өлшей отырып, сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат пен стратегияларды тиісті бейімдеу және ұтымды ету. Мұндай мониторингке мемлекеттік және мемлекеттік емес өкілдер (мысалы, халықаралық ұйымдар, ҰЕҰ және т.б.) кіргені жөн.

7. Осы ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, Қазақстан билігі Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг пен сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдау үшін негізгі жауапкершілік Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінде болса да, кез келген үкіметтік және үкіметтік емес ұйымдар сыбайлас жемқорлық тәуекелдері үшін жауап бермейді деп көздейтін «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Заңның ережелеріне сілтеме жасайды. Бұл

¹ ГРЕКО-ға кіретін кез-келген мүшенің сәйкестік тәртібі ГРЕКО Рәсімдерінің ережелерімен реттеледі, олар 2017 жылдың 23 маусымынан кейін өзгертілген. 31 қайта қаралған Ережесін және 32 қайта қаралған Ережесін қараңыз.

процессе органдар, қоғамдық бірлестіктер, журналистер және жеке тұлғалар қатыса алады, мысалы, агенттікке ескертулер мен ұсыныстар жіберу арқылы. Биліктің пікірінше, бұл барлық салалар мен секторлардағы жүйелі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтау үшін жеткілікті.

8. Билік бұдан әрі Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл Агенттігі мен басқа да құзыретті органдар, оның ішінде аймақтық деңгейде үнемі жүргізіп отыратын әлеуметтік зерттеулерге назар аударады. Мысал ретінде билік ведомствоның түрлі салаларда, соның ішінде автомобиль жолдарын салу, Ақтөбедегі қалдықтарды шығару, Астанадағы мемлекеттік сатып алулар және т.б. салаларда жүргізетін сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингтік іс-шараларына сілтеме жасады. Сонымен қатар, олар сыбайлас жемқорлықтың болжамды деңгейі мен себептеріне және ең көп зардап шеккен секторларға қатысты жақында жүргізілген бірқатар қоғамдық пікір сауалнамаларына сілтеме жасайды, мысалы, Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы (Атамекен) 2021 жылы жүргізген сауалнама, Агенттіктің тапсырысы бойынша 2022 жылы «Аманат»² Ғылыми-Зерттеу Орталығы Және «Экономикалық Зерттеулер Институты»³ 2022 жылдың тамызынан қарашасына дейін Қазақстанның қалалары мен ауылдарының тұрғындарының әл-ауқаты туралы жүргізген зерттеуі.⁴

9. Бұдан басқа, билік 2021 жылы құрылған және қызметі Қазақстанның барлық өңірлерін қамтитын сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске маманданған «Әділдік жолы» ҰЕҰ қызметіне сілтеме жасайды. Биліктің мәліметінше, «Әділдік жолы» жүргізген мониторингтік жұмыс мемлекеттік сатып алуды, жер ресурстарын басқаруды, білім беруді, мектептен тыс іс-шараларды мемлекеттік қаржыландыруды және т. б. қоса алғанда, көптеген түрлі салалардағы сыбайлас жемқорлық тәжірибелерінің едәуір санын анықтауға мүмкіндік берді. Билік сондай-ақ М.С.Нарықбаев атындағы университетінің жанындағы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы зерттеулер орталығының жұмысына да назар аударады. Атап айтқанда, бұл орталық барлық нормативтік актілерді әзірлеу кезінде сыбайлас жемқорлық тәуекелінің факторларын анықтау жөніндегі нұсқаулықты әзірледі.

10. Ұсынымның екінші бөлігіне қатысты билік 2022 жылғы 2 ақпандағы Президенттің Жарлығымен бекітілген Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың жаңа тұжырымдамасы (2022-2026 жылдар) және оны іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспары кең ауқымды көпшілік консультациялардың тақырыбына айналғанын хабарлайды, оған, атап айтқанда, ғылыми топтар, бизнес-қауымдастықтар және үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері қатысты. Бұдан басқа, азаматтық қоғамнан ақпарат жинау үшін арнайы веб-сайт құрылды. Билік мониторинг барысында анықталған тәуекелдер мен кемшіліктер, сондай-ақ халықаралық стандарттар Тұжырымдама жобасын әзірлеу кезінде тиісті түрде ескерілгенін көрсетеді. Бұдан басқа, билік Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі әрбір өңір үшін мониторинг барысында жиналған деректер негізінде әзірлеген Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің картасына сілтеме жасайды.

11. ГРЕКО құзыретті органдар ұсынған ақпаратты назарға алады. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнамалық база негізінде тәуекелдерді мониторингтеу және талдау жөніндегі шараларға келетін болсақ, ГРЕКО олардың бағалау туралы есепті бекіту кезінде бағаланғанын

² Қоғамдық жазбалардағы ақпаратқа сәйкес 2022 жылдың 24 қаңтарында тіркелген, келесі сілтеме бойынша қолжетімді: <https://statsnet.co/companies/kz/150027105>

³ Ұйым Ұлттық экономика министрлігіне бағынады.

⁴ Зерттеу Азия Даму Банкі Мен Қазақстанның «Қазақстандағы аймақтық теңсіздікті Зерттеу» атты бірлескен бағдарламасы аясында жүргізілді.

атап өтті. ГРЕКО бірнеше – негізінен мемлекеттік субъектілер жүргізген әртүрлі зерттеулерді, сауалнамаларды және бағалауларды ескереді. Жоғарыда аталған зерттеулер мен сауалнамалар кейбір осал секторларды анықтау және тиісті кемшіліктерді жою үшін пайдалы болуы мүмкін болса да, әсер етуі мүмкін әртүрлі секторлардағы сыбайлас жемқорлықтың ауқымы мен негізгі нысандарын көрсететін сенімді, жан-жақты көрініс әлі де жоқ. Азаматтық қоғам мен ғылыми орта өкілдерінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингке қатысуы жігерлендіреді. ГРЕКО сыбайлас жемқорлыққа қарсы органдар мен азаматтық қоғам арасындағы мониторинг және зерттеу саласындағы дамып келе жатқан ынтымақтастық әсер етуі мүмкін түрлі секторлардағы сыбайлас жемқорлықтың ауқымы мен негізгі нысандарын көрсететін сенімді және жан-жақты көріністі біртіндеп жасауға мүмкіндік береді деп үміттенеді. Қазіргі уақытта бұған қол жеткізу мүмкін болмады.

12. Берілген ұсыныстың маңызды мақсаты болып табылатын тәуелсіз зерттеулерге келетін болсақ, ГРЕКО Ұлттық Кәсіпкерлер палатасының үнемі сауалнамалар жүргізетінін жоғары бағалайды. Алайда, бұл жеке бастама болып көрінеді және зерттеу іскерлік қатынастарға бағытталған және сыбайлас жемқорлық орын алуы мүмкін барлық тиісті салаларды қамтымайды. Осыған байланысты ГРЕКО тәуелсіз және тұрақты сауалнамалар мен зерттеулерге, сондай-ақ эмпирикалық деректерді жинауға басымдық берудің маңыздылығын тағы да атап өтті (бағалау есебінің 33-тармағын қараңыз). Осыған байланысты ГРЕКО мониторинг ашық оймен жүргізілуі және жалпы қоғамның сеніміне ие болуы үшін ол мемлекеттен мүмкіндігінше тәуелсіз болуы керек екенін атап көрсетеді. Осыған байланысты ГРЕКО билікті сыбайлас жемқорлықпен күресуге мамандандырылған азаматтық қоғамның тәуелсіз өкілдерін жүйелі түрде тарту бойынша күш-жігерін жалғастыруға шақырады.

13. ГРЕКО I ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным ii

14. *ГРЕКО құқық қорғау органдарынан ерекшеленетін және шеңберден шығатын қызмет ретінде сыбайлас жемқорлықтың алдын алу жөніндегі саясат пен іс-қимылдарды одан әрі ретке келтіруді, сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы жетекші тетіктер мен саяси тетіктердің (қазіргі немесе жаңа) және/немесе оған тәуелді органдардың, соның ішінде әртүрлі секторлар мен деңгейлердегі тиісті мемлекеттік мекемелердің құрамы мен өкілдігін кеңейтуді, сондай-ақ сыбайлас жемқорлықтың алдын алу сондай-ақ мемлекеттік емес субъектілердің (Мысалы, тәуелсіз үкіметтік емес ұйымдар, бизнессектор, өзін-өзі басқаратын кәсіптік одақтар, мемлекеттік емес БАҚ және т. б.).*

15. Қазақстан билігі 2021 жылы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі аясында бөлімшелерді бірыңғай «қанат» астына біріктіретін мамандандырылған алдын алу қызметі құрылғанын хабарлайды. Бұл жаңа қызметтің деңгейі мен мәртебесі Агенттіктің басқа департаменттері мен қызметтеріне қарағанда жоғары, өйткені ол Агенттік Төрағасының бірінші орынбасарына есеп береді (басқа қызметтер төрағаның орынбасарына есеп береді). Оның міндеттеріне сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтау және жою, комплаенс-қызметтерді үйлестіру, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті дамыту және ағарту кіреді.⁵ Билік сондай-ақ профилактикалық жұмыс тиісті заңнамалық және нормативтік базаны әзірлеу,

⁵ Биліктің пікірінше, әдістеме төрт негізгі компоненттен тұрады: сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін ішкі талдау, сыбайлас жемқорлыққа қарсы нормалардың сақталуы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру және сыбайлас жемқорлыққа қарсы сәйкестік.

барлық мемлекеттік органдарда сыбайлас жемқорлықтың алдын алу үшін жобаларды басқару әдіснамасын енгізу⁶, мемлекеттік және квазимемлекеттік сектор (мемлекеттік кәсіпорындар) үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы талаптарды сақтаудың міндетті жүйесін құру, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық туралы хабардарлықты арттыруға және сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруға⁷ бағытталған білім беру саласындағы көптеген жалпыұлттық және жергілікті бастамалар арқылы жүзеге асырылатынын атап өтеді. Сонымен қатар, билік кеңірек жұртшылыққа бағытталған ақпараттық баннерлерді орналастыру, кинотеатрларда, аймақтық және Ұлттық телеарналарда сыбайлас жемқорлыққа қарсы бейнероликтерді көрсету және Агенттіктің YouTube арнасында сыбайлас жемқорлық тақырыбындағы көркем сериалдарды орналастыру сияқты хабардарлықты арттыру іс-шаралары туралы хабарлайды.

16. Мемлекеттік емес субъектілердің қатысуына қатысты билік ішінара азаматтық қоғам өкілдерінен тұратын және атқарушы биліктің орталық және өңірлік органдары жанынан құрылған қоғамдық кеңестердің - құрылымдардың рөліне сілтеме жасайды (сондай-ақ осы тұрғыдан хіу ұсынымды қараңыз). Биліктің мәліметінше, қоғамдық кеңестердің мүшелері Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі мен өңірлік сыбайлас жемқорлыққа қарсы комиссиялардың отырыстарына қатысады. Бұдан басқа, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың жаңа тұжырымдамасы (2022-2026 жж.) сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін бағалауға қоғамдық кеңестерді міндетті түрде тартуды көздейді. Осылайша, Агенттіктің бастамасымен жергілікті қоғамдық кеңестер жанынан сыбайлас жемқорлыққа қарсы комиссиялар құрылды, олар сыбайлас жемқорлықтың алдын алу бойынша қабылданып жатқан шаралар туралы жергілікті атқарушы органдардың басшыларымен үнемі өзара іс-қимыл жасайды. Агенттік сондай-ақ ҰЕҰ-мен және БАҚ-пен ынтымақтастықтың бірқатар жобаларын іске асырады, атап айтқанда білім беру саласында және қоғамдық мониторинг саласында. Бұдан басқа, 2023 жылғы тамызда Агенттік қоғамдық бақылауды күшейтуге және негізінен тұрғын үйлердегі, балалар алаңдарындағы, автомобиль жолдарындағы, жатақханалардағы, ТКШ объектілеріндегі, сондай-ақ мемлекеттік сатып алу жұмыстарының сапасына бағдарланған мемлекеттік органдардың қызметіндегі түрлі бұзушылықтарды анықтауға волонтерлерді тарту арқылы белсенді азаматтарды сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметке тартуға бағытталған «Волонтерлік жобаны» іске қосты.

17. Билік сонымен қатар Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің 2024 жылға арналған жедел жоспары Мемлекеттік емес субъектілермен жүйелі үйлестіруді көздейді деп мәлімдейді. Осы мақсатта алдын алу қызметі басшысының орынбасарына Агенттіктің ҰЕҰ-мен және азаматтық қоғамның басқа өкілдерімен тиімді өзара іс-қимылын қамтамасыз ету

⁶ Билік 2020 жылы комплаенс-қызметтер бойынша Әдістемелік Ұсынымдар әзірленді деп мәлімдейді; 2022 жылы комплаенс-қызметтердің атқарушы биліктен тәуелсіздігі заңнамада қарастырылған, бұл оларды тиісті органдардың директорлар кеңесіне немесе бақылау кеңестеріне есеп беруге мәжбүр етеді; және 2023 жылдан бастап құрылымдық бөлімшелерді немесе сыбайлас жемқорлыққа қарсы комплаенс-қызметтердің функцияларына жауапты тұлғаларды анықтау мүмкін болды. Биліктің мәліметінше, қазіргі уақытта жергілікті атқарушы органдар деңгейінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы комплаенс-бөлімшелердің 5619-ы, Орталық Мемлекеттік басқару органдарында 336-сы және ұлттық холдингтерде 176-сы жұмыс істейді. Сонымен қатар, 2023 жылдан бастап Агенттік сыбайлас жемқорлыққа қарсы комплаенс-қызметтердің қызметін үйлестіруге жауапты және 2023 жылдың 31-Наурызында квазимемлекеттік органдарда сыбайлас жемқорлыққа қарсы комплаенс-қызметтердің Үлгілік Регламенті бекітілді.

⁷ Мысал ретінде билік үш университетте басталған магистратура деңгейіндегі білім беру бағдарламаларын, мектеп бағдарламаларына сыбайлас жемқорлыққа қарсы компонентті қосуды, жоғары білім деңгейінде «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері» курсының оқытуды және Мемлекеттік басқару академиясында мемлекеттік қызметкерлер үшін оқылатын оқу тақырыптары қатарына сыбайлас жемқорлыққа қарсы тақырыпты қосуды келтірді.

тапсырылды. Билік сондай-ақ Агенттік сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске мамандандырылған ҮЕҰ-мен бірлесіп жүргізетін бірқатар ақпараттық-ағартушылық, оқу және зерттеу іс-шараларына (мысалы, «Әділдік жолы», «Жаңару» сыбайлас жемқорлыққа қарсы жалпыұлттық қозғалысы, құқықтық саясатты зерттеу орталығы, комплаенс және іскерлік этика қауымдастығы), зерттеу орталықтарына (атап айтқанда, MIND және академиялық адалдық Лигасы), сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдары (ProTenge және Сыбайлас жемқорлықты тергеу жөніндегі ор-бюросы). Ақырында, билік 2023 жылдың 2 қазанында қабылданған және 2024 жылдың сәуірінде күшіне енетін жаңа қоғамдық бақылау туралы заңға сілтеме жасайды (толығырақ xiv ұсынысты қараңыз). Олардың пікірінше, бұл агенттік пен сыбайлас жемқорлыққа қарсы ҮЕҰ мен еріктілер арасындағы өзара іс-қимылды одан әрі нығайтады.

18. ГРЕКО агенттік жүргізетін сыбайлас жемқорлықтың алдын алу жөніндегі, оның ішінде білім беру секторының әртүрлі деңгейлеріндегі сыбайлас жемқорлықтың алдын алу тақырыбын қоса алғанда, жалпы жұртшылық үшін ақпараттық-ағарту іс-шаралары арқылы, сондай-ақ жаңадан енгізілген комплаенс тетігі арқылы сыбайлас жемқорлықты анықтау және оның алдын алу жөніндегі мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың әлеуетін арттыру жөніндегі іс-шаралардың кең ауқымын назарға алады. ГРЕКО сонымен қатар агенттікте басқа қызметтерге қарағанда жоғары мәртебеге ие және өз құзыретінде профилактикаға жауапты бірнеше бөлімшелерді біріктіретін профилактикалық қызметті құруды құптайды, бұл ұсынылғандай сыбайлас жемқорлықтың алдын алу саясатын одан әрі оңтайландыруға ықпал етеді.

19. ГРЕКО сонымен қатар Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің азаматтық қоғамды өз жұмысына, соның ішінде қоғамдық кеңестердің рөлі арқылы тарту үшін жасаған қадамдарын құптайды (азаматтық қоғам өкілдерінің қоғамдық кеңестерге қатысуын кеңейту үшін, төмендегі 103-тармақты қараңыз). ГРЕКО-ның «қоғамдық бақылау туралы» жаңа Заңымен егжей-тегжейлі танысуға мүмкіндігі болмаса да, оның күшіне енуі агенттіктің азаматтық қоғамнан келетін ақпаратты тиімдірек өңдеуіне және сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға әсерін күшейтуге ықпал етуі мүмкін деп үміттенеді. Осы Заңның күшіне енуін және оны қолданудан нақты нәтижелерді күте отырып, ГРЕКО қазақстандық билікті сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселелеріне маманданған азаматтық қоғамды, атап айтқанда ҮЕҰ-ны неғұрлым құрылымды тарту жөніндегі күш-жігерін жалғастыруға шақырады.

20. Греко ii ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным iii

21. *ГРЕКО сот билігінің тәуелсіздігін арттыру үшін қажетті заңнамалық және практикалық шаралар қабылдауды және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске жауапты прокуратура органдары мен құқық қорғау органдарына барабар функционалды автономия беруді, сондай-ақ бұл органдарды кез келген заңсыз әсерден, оның ішінде мемлекеттің жоғары саяси/атқарушы билігі тарапынан қорғауды ұсынды.*

22. Сот билігінің тәуелсіздігіне келетін болсақ, билік, атап айтқанда, «Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы» заңға сот жүйесінің шығындарын жабудың ең төменгі бюджеттік шегін қарастыратын түзетулер енгізілгенін хабарлайды. Осылайша, 2023 жылдан бастап сот жүйесінің жылдық бюджеті барлық мемлекеттік органдардың жалпы бюджетінің

кемінде 6,5% деңгейінде белгіленген. Сонымен қатар, Жоғарғы Соттың кеңейтілген пленарлық отырысында барлық судьяларға еңбекақы төлеу схемасы бекітілді⁸. Сонымен қатар, Президенттің 2022 жылғы 8 қыркүйектегі Жарлығымен сот жүйесіне қолдау көрсету үшін жана автономды мемлекеттік орган – Сот әкімшілігі құрылды. Оның басшысын Қазақстан Президенті Жоғары Сот Кеңесімен келісе отырып, Жоғарғы Сот Төрағасының ұсынуы бойынша қызметке тағайындайды және қызметтен босатады. Сонымен қатар, 2022 жылдың маусымында енгізілген заңнамалық түзетулерге сәйкес, Жоғарғы Сот Кеңесінің құрамы атқарушы биліктің екі өкілінің орнына екі заңды қоғамдастықтың орнына өзгертілді. Кеңес төрағасын әлі де Қазақстан Президенті тағайындаса да, оның кандидатурасы енді Сенаттың алдын ала мақұлдауын талап етеді. 2023 жылы Жоғарғы Сот судьяларын сайлау рәсімі өзгертілді, енді әрбір лауазымға екі кандидаттың тізімін Қазақстан Президенті Сенатқа ұсынуы талап етіледі. Ақырында, 2024 жылдың 1 қаңтарында күшіне енген 2023 жылғы 27 наурыздағы «Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы» Конституциялық заңға енгізілген заңнамалық түзетулерге⁹ сәйкес аудандық соттардың төрағаларын облыстық соттың кеңейтілген пленарлық отырысында сайланған кандидаттар арасынан Президент тағайындау үшін Жоғары Сот Кеңесі ұсынады.

23. Прокуратура мен құқық қорғау органдарына келетін болсақ, билік Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің тәуелсіздігі заңнамада да, тәжірибеде де бекітілген деп санайды. Олар сондай-ақ «Прокуратура туралы»¹⁰ жаңа заңға сәйкес бұл мекеме өз өкілеттіктерін дербес жүзеге асыратынын және оның қызметіне кез-келген араласуға тыйым салынғанын көрсетеді. Билік сонымен қатар Бас прокурорды Президент¹¹ тағайындау үшін Парламент Сенатының міндетті келісімі қажет екенін, бұл қолданыстағы тежеу мен тепе-теңдік жүйесін көрсетеді.

24. ГРЕКО билік берген ақпаратты ескереді. ГРЕКО сот билігі мен басқа органдардың тәуелсіздігін арттыруға бағытталған іргелі реформалар ұзақ мерзімді перспективаны қажет ететінін мойындайды. ГРЕКО сонымен қатар Сот әкімшілігінің құрылуын (Жоғарғы Сот жанындағы Соттардың қызметін қамтамасыз ету жөніндегі бұрынғы Департаменттің жеке мемлекеттік органға айналуын) және сот жүйесінің бюджетін, соның ішінде судьялардың сыйақысын талқылауға сот өкілдерін тартуды атап өтеді. Осыған байланысты ГРЕКО сот әкімшілігінің ережесін Президент мақұлдағанын, ол осы органға қатысты негізгі өкілеттіктерді сақтайтынын атап өтті.

25. Ұсынылған шаралар аясында ГРЕКО Бағалау туралы есепте көрсетілген өзінің негізгі алаңдаушылығын, атап айтқанда, мемлекеттің жоғары саяси/атқарушы органдары (Президент) сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске қатысатын органдарға жүргізетін бәрін қамтитын бақылау туралы және осындай бақылауды шектеу үшін тежеу мен тепе-теңдік жүйесінің жеткіліксіздігі туралы еске салуды қажет деп санайды. Осыған байланысты ГРЕКО Қазақстан президенті сот жүйесінде, прокуратурада және құқық қорғау органдарында барлық басшы лауазымдарға тағайындау кезінде бұрынғысынша шешуші рөл атқаратынын атап өтті. Бұдан басқа, билік прокуратураның президент билігіне бағынуын шектеуге бағытталған қандай да бір нақты реформа туралы хабарламайды. Әртүрлі құқық қорғау органдарының қатаң

⁸ Барлық инстанциялардың судьяларының өкілдігі бар жаңа алқалы орган.

⁹ "Қазақстан Республикасының Сот Жүйесі және Судьяларының Мәртебесі туралы" Конституциялық Заңының 30-Бабының 2-1-тармағын Қараңыз. № 215-VII Конституциялық Заңға өзгертулер енгізілді..

¹⁰ Президент 2022 жылдың 5 қарашасында қол қойған.

¹¹ Сондай-ақ Бағалау Туралы Есептің 50-тармағын қараңыз.

иерархиялық жұмыс істеуі оларды заңсыз саяси ықпал ету үшін осал етеді. Бұдан басқа, мұндай жағдайларда жүйенің ішінен заңсыз әсер ету тәуекелі әрқашан бар.

26. ГРЕКО бұл басым салада күш-жігер қажет екенін атап өтті. Тиісті заңнаманың Тәуелсіздік қағидатын бекітуі жеткіліксіз - ол ішкі заңнама мен практикаға әлі енгізілмейтін бірқатар нақты кепілдіктер арқылы қатаң сақталуы тиіс. Венеция комиссиясының көптеген ұсыныстары (№629/2011 және № 938/2018 қорытындыларын қараңыз) нақты орындалмай қалады. Осы тұрғыда ГРЕКО реформалар процесінде тиісті тәжірибесі бар халықаралық ұйымдармен тығыз ынтымақтастықты сақтаудың маңыздылығын атап өткісі келеді, мысалы, Еуропа Кеңесі, олар заң үстемдігіне қатысты мәселелер бойынша заңгерлік көмек көрсете алады. Сондықтан Қазақстанға осы салада елеулі реформалар жүргізу жөнінде шешуші іс-қимыл жасау ұсынылады.

27. ГРЕКО iii ұсыным орындалмады деген қорытындыға келеді.

Ұсыным iv

28. *ГРЕКО құқық қорғау органдарының басшылары мен олардың орынбасарларын олардың өкілеттік мерзімі мен жұмыстан босатылу себептерін көрсете отырып, тағайындаудың нақты және ашық (саяси көзқарастардан айырмашылығы) рәсімін белгілеуді ұсынды.*

29. Қазақстан билігі, атап айтқанда, жоғары басшылардың өкілеттік мерзімі тиісті мемлекеттік органдардың өкілеттік мерзіміне байланысты болуы мүмкін екенін атап өтті. Мысалы, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі басшысының және Қаржылық мониторинг агенттігі басшысының өкілеттік мерзімі Қазақстан Президентінің өкілеттік мерзіміне байланысты, сондықтан жеті жылдан аспауға тиіс. Сол сияқты, министрлер мен олардың орынбасарларының (Ішкі істер министрлігі мен Төтенше жағдайлар министрлігі) өкілеттік мерзімі Парламент Мәжілісінің (төменгі палатаның) өкілеттік мерзімінен аспауы керек, бұл бес жыл. Билік сонымен қатар Конституцияға сәйкес Бас прокурордың өкілеттік мерзімі бес жыл екенін еске салады.

30. Тағайындау рәсімдеріне келетін болсақ, билік Бас прокурордың орынбасарына және басқа да жоғары лауазымды тұлғаларға¹² қатысты тиісті президенттік жарлықтарға¹³ сілтеме жасайды. Атап айтқанда, билік Бас прокурордың орынбасары және Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі мен Қаржылық мониторинг агенттігі төрағасының орынбасарлары лауазымдарына тағайындаулар басшылық құрамның Президенттік кадр резервіне енгізілген адамдар қатарынан жүзеге асырылады деп мәлімдейді құқық қорғау, арнаулы мемлекеттік органдар және азаматтық қорғаныс органдары. Президенттік кадр резервіне енгізу үшін қызметкерлер: 1) біліктілік талаптарына, оның ішінде ұсынылған лауазымға орналасу үшін көзделген жұмыс өтіліне, кәсіптік даярлық деңгейіне қойылатын талаптарға сәйкес келуге; 2) атқаратын лауазымына, оның ішінде кадр резервіне қабылдау немесе қызмет бабында

¹² Президенттің 2002 жылғы 29 Наурыздағы No828 Жарлығы. Жарлықтың мәтінімен (орыс тілінде) келесі сілтеме бойынша танысуға болады <https://law.apa.kz/sozdanie-akademii/%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%8B-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0-%D1%81/%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%B7-%E2%84%96828-%D0%BE%D1%82-29-%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0-2002%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0>

¹³ Президенттің 2023 жылғы 31 шілдедегі № 290 Жарлығы. Жарлықтың мәтінімен (орыс тілінде) келесі сілтеме бойынша танысуға link : <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2300000290>. Алайда, осы жарлықпен бекітілген тағайындау рәсімдері «қызмет бабында пайдалану үшін» жіктелген, сондықтан көпшілікке қол жетімді емес сияқты.

жоғарылату үшін ұсынылған лауазымға сәйкес келуге тиіс. аттестаттау комиссиясының шешімі бойынша неғұрлым жоғары лауазымға ие болуға; 3) материалдарды жөнелту кезінде тәртіптік жазаға тартылмауға міндетті. Президенттік кадр резервіне кандидаттарды іріктеуді Президент жанындағы комиссия жеке және іскерлік қасиеттерін, олардың қызметтік қызметінің нәтижелерін бағалау және аттестаттау комиссиясының шешімі негізінде айқындайды. Құқық қорғау органдарына келетін болсақ, олар сондай-ақ «Құқық қорғау қызметі туралы» Заңның (2011) 33 және 33-1-баптарына сілтеме жасап, бірқатар басшылық лауазымдар конкурстық негізде толтырылатынын және мұндай лауазымдардың тізбесін әрбір органның басшысы¹⁴ айқындайтынын атап өтті.

31. Ақырында, биліктің тоқтатылуына қатысты билік «Құқық қорғау қызметі туралы» Заңның тиісті ережелері (79-82-баптар) құқық қорғау органдарының басшыларына да қатысты екенін түсіндіреді.

32. ГРЕКО жоғарыда аталған ақпаратты назарға алады. ГРЕКО бұл ұсыныс әртүрлі құқық қорғау органдарының басшылары мен олардың орынбасарларына, яғни жоғары деңгейдегі басшылық лауазымдарға қатысты екенін атап көрсетеді. Өкілеттік мерзіміне қатысты ГРЕКО Бас прокурордың орынбасары мен Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі пен қаржылық мониторинг агенттігі басшыларының орынбасарларының жағдайы түсініксіз болып қалатынын атап өтті.

33. Тағайындау рәсімдеріне қатысты ГРЕКО билік сілтеме жасайтын заңнамалық актілер Бағалау туралы есепте (атап айтқанда, Президенттің № 828 Жарлығы және «Құқық қорғау қызметі туралы» Заң) талданып, жеткіліксіз және түсініксіз деп танылғанын атап көрсетеді (Бағалау туралы есептің 92-тармағын қараңыз). 2023 жылғы 31 шілдедегі № 290 жаңа Жарлыққа келетін болсақ, ГРЕКО оның мәтінімен жіктелуі шектеулі болғандықтан таныса алмады. Билік бұл тұрғыдан, атап айтқанда, Президенттік кадрлық резервке кандидаттарды іріктеу және енгізу үдерісіне қатысты кейбір түсініктемелер бергенімен, ГРЕКО бұл ережелерге кандидаттарға қойылатын талаптарға және іріктеу мен тағайындау рәсімдерінің ашықтығына қатысты айқындық жоқ деп есептейді.

34. Жалпы, билік осы ұсынысты тудырған проблемаларды жою мақсатында тиісті ішкі заңнамаға түзетулер енгізуге бағытталған қандай да бір іс-әрекеттер туралы хабарламады. Конкурстық негізде жұмысқа қабылдау үшін көбірек басшылық лауазымдарды ашу жігерлендіретін фактор болғанымен, ГРЕКО бұл ұсыныс жоғары деңгейдегі лауазымдарға және саяси мәселелерге қарамастан осы нақты санат үшін тағайындау және тоқтату ережелерін белгілеу қажеттілігіне қатысты екенін атап көрсетеді. Бұл жасалмады.

35. ГРЕКО iv ұсыным орындалмады деген қорытындыға келеді.

Ұсынымдар v және xx

36. *ГРЕКО ақпарат беретін адамдардың өтініштерін тіркеу процедурасының, олардың жұмыс берушілері (i) сыбайлас жемқорлық туралы хабарлайтындарды, соның ішінде адал ниетпен хабарлайтын адамдарға берілетін жазаға қарсы кепілдіктерді қолдайды және (ii)*

¹⁴ Мысалы, билік Органдары 2023 жылдың қаңтарында Сыбайлас жемқорлыққа қарсы Іс-қимыл Агенттігінің Басшысы аумақтық департамент басшысының лауазымын осындай тізімге енгізу туралы шешім қабылдағанын айтады.

көмек пен оқыту өздерінің қол астындағылар хабарлаған өтініштерге қатысты шаралар қабылдау тапсырылған жұмыс берушілерге беруді қамтамасыз етуді ұсынды.

37. ГРЕКО сыбайлас жемқорлық әрекеттері туралы адал ниетпен хабарлайтындарға қосымша кепілдіктерді қосу үшін заңнамадағы және тәжірибедегі ақпаратшылардың жалпы қорғанысын жақсартуды ұсынды. Жаңа заңнама сонымен бірге ақпарат берушілерді қорғау процесіне нұқсан келтіретін адамдар үшін жауапкершілікті белгілеуі және осы жауапкершілікті іс жүзінде қолдану үшін мемлекет қамтамасыз ететін тиімді тетіктерді қамтамасыз етуі керек.

38. Қазақстан билігі сыбайлас жемқорлықтың ықтимал жағдайлары туралы хабарлайтын азаматтар үшін негізгі кедергілердің қатарында оларды жұмыс орнында қорғау кепілдіктерінің болмауы және мемлекеттік қызметкерлердің еңбек құқықтары жұмысынан айырылу қорқынышынан қорғалатынына сенімсіздігі болып табылатынын мойындайды. Жалпы, билік қылмыстық процестің шеңберінен тыс сыбайлас жемқорлық туралы хабарлаған адамдарды қорғаудың тиімді құқықтық құралдары жоқ екенін мойындайды.

39. Осы кемшіліктерге жауап ретінде билік 2023 жылдың 3 қаңтарында бірнеше заңнамалық актілерге заңнамалық түзетулер енгізілгенін хабарлайды (№188-VII заң¹⁵). Ең бастысы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы Заңға енгізілген жаңа ережелер (24-1, 24-2, 24-3 және 24-4-баптар) сыбайлас жемқорлық әрекеттері туралы хабарлаған немесе сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске өзге де жолмен жәрдемдескен адамдардың мемлекеттік қорғауға құқығы бар екенін белгілейді.

40. Бұдан басқа, осы Ережелерге сәйкес ақпарат берушілердің қатысуымен кез-келген еңбек даулары сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі құзыретті орган өкілінің міндетті қатысуымен алқалы органның қарауына жатады. Информаторларға қатысты қабылданған шешімдердің қандай да бір жазалау элементімен ластанбауын қамтамасыз ету үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы орган өкілінің міндетті қатысуымен алқалы органның ұсынымынсыз информаторды жұмыстан шығару, ауыстыру немесе тәртіптік жаза қолдану туралы ешқандай шешім қабылданбайды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі құзыретті орган алқалы орган қабылдаған шешім туралы үш күн ішінде хабардар етілуге тиіс және егер ол қабылданған шешіммен келіспесе, ол прокуратура немесе еңбек инспекциясы органдарына қызметкердің құқықтары мен заңды мүдделерінің бұзылғаны туралы шешімді алған сәттен бастап екі күн ішінде хабарлауға тиіс. Мұндай хабарлама мүдделі тұлғаны сотқа шағымдану мүмкіндігінен айырмайды. Осындай кепілдіктер сыбайлас жемқорлыққа қарсы құзыретті органдар сияқты сыртқы арналар арқылы ықтимал сыбайлас жемқорлық туралы хабарлағандарға беріледі. Кепілдіктер мен қорғау шаралары сыбайлас жемқорлық іс-әрекеттері туралы ақпаратты алған күннен бастап немесе адам сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске өзге түрде жәрдемдескен сәттен бастап үш жыл бойы қолданылады.

¹⁵ «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл және мемлекеттік қорғауға жататын адамдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңға Қылмыстық Кодекске, Қылмыстық Іс жүргізу кодексine, Еңбек Кодексіне, «Жедел-ізвестіру қызметі туралы», «Қылмыстық процеске қатысушы адамдарды мемлекеттік қорғау туралы», «Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу туралы», «Әскери қызмет және әскери қызметкерлердің мәртебесі туралы», «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» және «мемлекеттік қызмет туралы» заңдарға өзгерістер енгізілді. Түзетулердің толық мәтіні орыс тілінде келесі сілтеме бойынша қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2300000188#z255>

41. Сонымен қатар, жоғарыда аталған түзетулер сыбайлас жемқорлық әрекеттері туралы хабарлаған адамдардың басшыларынан, сондай-ақ басқа да құзыретті органдардан өтініш берушімен жария етпеу туралы келісім жасасуды және хабарламалар туралы ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз етуді талап етеді. Осы Ережені іске асыру үшін Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі жарияламау туралы келісімдер¹⁶ туралы ереже әзірледі, онда сыбайлас жемқорлық актісі туралы хабарлауға ниет білдірген адам өзінің басшыларына осындай ниет туралы хабарлауға тиіс. Осы хабарламаны алған сәттен бастап 24 сағат ішінде тиісті бастық тиісті қызметкермен жарияламау туралы келісім жасасуға міндетті, оған қол қойылғаннан кейін сыбайлас жемқорлық әрекеті туралы хабарлама жасалады. Ақпарат берушінің бастығы алынған ақпаратты сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі құзыретті органға ұсынуға міндетті және осыған байланысты жария етпеу туралы қосымша келісім жасалады. 2023 жылы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі өзінің аумақтық бөлімшелері арасында жария етпеу туралы келісімдер туралы ақпаратты таратты, сонымен қатар бұқаралық ақпарат құралдарында осы мәселе бойынша бірқатар жарияланымдар пайда болды. Агенттік сонымен қатар ақпаратты жарияламау туралы келісімдер жасауға уәкілетті орталық және жергілікті деңгейдегі шенеуніктерді тағайындады. Нәтижесінде осы уақытқа дейін 40-қа жуық келісімге қол қойылды.

42. Жоғарыда көрсетілген түзетулерге байланысты мұндай жария етпеу туралы келісімді бұзу енді қылмыстық жауаптылыққа әкеп соғады (Қылмыстық кодекстің 424-бабының 1-тармағы). 2023 жылғы 3 қаңтарда қабылданған түзетулер тиісті ережелердің (мысалы, қылмыстық іс жүргізу кодексі, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы Заң, қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысатын адамдарды мемлекеттік қорғау туралы Заң және т.б.) көмегімен олардың жеке қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған қылмыстық сот ісін жүргізу контекстінде өтініш берушілер үшін қолжетімді қосымша қорғау шараларын енгізді.

43. Сыбайлас жемқорлық әрекеттері туралы хабардар етуді одан әрі ынталандыру мақсатында билік 2023 жылғы 29 тамызда Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің басшысы № 270 ¹⁷бұйрық шығарғанын хабарлайды. Бұйрық сыбайлас жемқорлық әрекеттері туралы хабарлаған адамдарды материалдық және материалдық емес көтермелеу жүйесін белгілейді. Сонымен қатар, билік 2023 жылдың маусым айында Парламентке сыбайлас жемқорлық әрекеті туралы хабарламаға жауап ретінде жоғары тұрған лауазымды тұлғалар мен құзыретті органдардың шара қолданбағаны үшін әкімшілік жауапкершілікті енгізу мақсатында Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске түзетулер жобасы енгізілгенін хабарлайды.

44. Қылмыстық сот ісін жүргізу контекстінде сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне қатысты шағымдарды тіркеуге қатысты билік қылмыстық іс жүргізу кодексінің (ҚДЖК) 23-бабына және Бас прокурордың 2014 жылғы 19 қыркүйектегі № 89 бұйрығына сілтеме жасайды¹⁸. Олар сондай-ақ Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі сыбайлас жемқорлыққа куә

¹⁶ 2023 Жылғы 11 Мамырдағы № 153 бұйрық, келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300032466>

¹⁷ сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық туралы хабарлаған немесе сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға өзге де жолмен жәрдемдесетін адамдарды көтермелеу қағидаларын бекіту туралы 2023 жылғы 29 тамыздағы No 270 Бұйрықтың мәтініне келесі сілтеме бойынша қол жеткізуге болады (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300033350>

¹⁸ Қылмыстық құқық бұзушылық туралы арызды, арызды немесе хабарламаны алу және тіркеу және сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізілімін жүргізу ережелерін бекіту туралы, келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде) <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14W0009744>

болған адамдардың өтініш беру процесін жеңілдетуге арналған нұсқаулықтарды әзірлегенін хабарлайды¹⁹.

45. ГРЕКО билік берген ақпаратты ескереді. 2023 жылғы 3 қаңтарда қабылданған заңнамаға енгізілген түзетулер өтініш берушілер ұсынатын сыбайлас жемқорлық әрекеттері туралы ақпараттың құндылығын тану бойынша нақты қадамдарды білдіреді және оларға ұсынылған ақпаратқа, сондай-ақ олардың жеке басына қолданылатын құпиялылықты қоса алғанда, Жаңа қорғау шараларын ұсынады. Жақында қабылданған заңнамалық ережелер есептілікті адал ұсыну үшін бірқатар ынталандыруларды қарастырады және қылмыстық сот ісін жүргізуде ғана емес, сонымен қатар Жұмыспен қамту саласында да қорғау шараларын енгізеді. Тәртіптік санкцияларды қолдануға, тәртіптік комиссияның немесе басқа алқалы органның ұсынуынсыз хабарлаушыға қатысты жұмыстан шығаруға немесе басқа лауазымға ауыстыруға тыйым салу осыған қатысты тағы бір маңызды кепілдік болып табылады. Тұтастай алғанда, ГРЕКО жақында қабылданған заңнамалық шаралар сыбайлас жемқорлық туралы адал есеп беретін адамдардың жағдайын жақсартуға берік негіз береді деп санайды.

46. Дегенмен, ГРЕКО осы екі ұсыныстың бірқатар аспектілері ескерілмегенін немесе жеткілікті түрде ескерілмегенін атап өтеді. v ұсынысқа келетін болсақ, ГРЕКО оның бірінші бөлігі ықтимал сыбайлас жемқорлық туралы ақпаратты тіркеу процедураларындағы түсініксіздікті жоюға бағытталғанын еске салады. Прокуратура органдары үшін белгіленген рәсімдер мен билік көрсеткен сыбайлас жемқорлыққа қарсы белсенділерге арналған ақпараттық материалдардың өзіндік құндылығы болғанымен, олардың жұмыс орнындағы сыбайлас жемқорлық туралы хабарлау рәсімдеріне тікелей қатысы жоқ. Билік сотқа дейінгі тергеуді бастау туралы шешім қабылдағанға дейін жоғары тұрған басшылыққа (жұмыс берушіге) ұсынылатын жазбаша өтініштерді өңдеуге қатысты айқындықтың жоқтығына қатысты ГРЕКО алаңдаушылығы ескерілмеген сияқты, өйткені заңнамада тиісті жұмыс берушілер үшін тиісті тексеруге қойылатын талаптар қарастырылмаған. Сол сияқты, мемлекеттік қызмет туралы Заңнан (52-бап, 3-тармақ) басқа, ГРЕКО сол кезде тым ұзақ деп тапқан бір айлық мерзімді қоспағанда, кейінгі іс-қимылдар үшін қолданылатын мерзімдерге қатысты жаңа ештеңе қосылмады. Есепте қамтылған ақпараттың құзыретті органдарға уақтылы берілуі өте маңызды. Сонымен қатар, ГРЕКО осы ұсыныстың екінші бөлігіне қатысты басшылық пен оқыту жұмыс берушілердің ақпарат берушілердің хабарламаларын дәйекті және тиімді өңдеуін қамтамасыз ету және оларға қатысты, әсіресе жақында енгізілген күрделі заңнамалық түзетулер аясында бақылау шараларын қабылдау үшін өте маңызды екенін атап өтті.

47. xx ұсынымына келетін болсақ, ГРЕКО информаторлардың ережелеріне енгізілген айтарлықтай жақсартуларды және оларға берілген кепілдіктерді қанағаттанушылықпен атап өтеді, олар қазір қылмыстық сот ісін жүргізуден де асып түседі. Атап айтқанда, ГРЕКО сыбайлас жемқорлыққа қарсы органның информатордың қатысуымен болған еңбек дауларына жүйелі және мұқият қатысуы кек алудың маңызды кепілі деп санайды. ГРЕКО сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы өзгертілген Заң, мұндай шешімді тәртіптік комиссия немесе басқа алқалы орган қабылдаған жағдайларды қоспағанда, бұзушылықтар туралы хабарлаған адамдарды жұмыстан шығару, ауыстыру немесе тәртіптік жаза қолдану туралы шешім қабылдауға тыйым салуға ерекше назар аударатынын атап өтті. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Заңның жаңа редакциясында сыбайлас жемқорлық туралы адал есеп беретін

¹⁹ Осыған байланысты билік 2023 жылдың тамыз айында басталған сыбайлас жемқорлыққа қарсы волонтерлік жобаға қатысты бейнематериалдармен бөлісті.

адамдарға қол жетімді нақты қорғау шаралары келтірілген, олардың көпшілігі еңбек кодексінде және басқа да тиісті заңдарда көрсетілген. Сонымен қатар, жазалау шаралары әр түрлі формада болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Осыған байланысты ГРЕКО ұлттық заңнама кек алуға тыйым салмайтынын және жауапкерлер үшін тиісті санкциялар қарастырмайтынын атап өтті. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы өзгертілген Заңда көзделген кек алудың жалғыз кепілі сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі құзыретті орган өкілінің қатысуы болып табылады, бұл жеткіліксіз. ГРЕКО өтініш берушілерге репрессияға қарсы жаңа құралдар қол жетімді болғанын мойындағанымен, ол билікті уақытша қорғау, тәуелсіз кеңес алуға қол жеткізу және тегін заңгерлік көмек алу мүмкіндігі сияқты оларды толықтыруды қарастыруға шақырады.

48. Жалпы, ГРЕКО Қазақстан билігінің сыбайлас жемқорлық әрекеттері туралы хабардар етуді жеңілдету және қылмыстық сот ісін жүргізу шеңберінде де, олардың жұмыс берушілермен қарым-қатынасында да өтініш берушілердің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды жақсарту үшін қабылдаған нақты қадамдарын мойындайды. Бұдан кейінгі кейбір қадамдар әлі де қажет болғандықтан, ГРЕКО осы мәселе бойынша көбірек ақпарат және практикада жаңа шараларды тиімді қолданудың нақты мысалдары пайда болысымен жоғарыда аталған екі ұсынымның орындалуына бағалауды қайта жүргізеді.

49. ГРЕКО v және x ұсынымдары ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным vi

50. *ГРЕКО (i) сыбайлас жемқорлықпен күресетін барлық құқық қорғау органдары арасындағы, атап айтқанда, тиімді қаржылық тергеулерді қамтамасыз ету үшін үйлестіруді ретке келтіруді және күшейтуді ұсынды; (ii) салық органына тиесілі банк шоттарының дерекқоры қылмыстық кірістерді неғұрлым тиімді анықтау және қадағалау мақсатында құқық қорғау органдарына, атап айтқанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі мен қаржы мониторингі агенттігіне тікелей қолжетімді болуға тиіс.*

51. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, Қазақстан билігі 2023 жылғы 12 шілдеде қабылданған «Заңсыз сатып алынған активтерді мемлекетке қайтару туралы»²⁰ Заңға сәйкес Бас прокуратура шеңберінде ішкі істер органдарының қызметін қамтамасыз ету, атап айтқанда, үйлестіру үшін жеке ведомство құрылғанын хабарлайды. осы саладағы әртүрлі мемлекеттік органдар. Бұдан басқа, 2023 жылғы 5 қазанда Бас прокуратураның активтерін қайтару комитеті құқық қорғау органдарымен, арнаулы мемлекеттік органдармен, ұйымдармен және квазимемлекеттік сектор субъектілерімен заңсыз сатып алу туралы ақпаратты сұрау, жинау және талдау және/немесе қылмыстық сот ісін жүргізу барысында және жедел түрде алынған активтерді шығару, жедел іздестіру қызметі арқылы өзара іс-қимыл жасайтын активтерді қайтару жөніндегі уәкілетті орган ретінде құрылды. Биліктің мәліметінше, 2023 жылдың соңына қарай мемлекетке шамамен 1 трлн теңге (2 млрд еуродан астам) активтер қайтарылды. Сонымен қатар, билік барлық мүдделі тергеу органдары үшін міндетті қаржылық тергеу тәжірибесінің біркелкілігін қамтамасыз ету мақсатында 2019 жылы Бас прокурор шығарған әдіснамалық ұсыныстарға сілтеме жасайды. Билік сондай-ақ Бас

²⁰ Осы Заңның мәтініне келесі сілтеме бойынша қол жеткізуге болады (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2300000021#z76>; сондай-ақ Президенттің осы мәселені реттейтін 2023 жылғы 5 қазандағы № 366 жарлығын қараңыз, оған келесі сілтеме арқылы қол жеткізуге болады (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2300000366#z13>

прокурордың бұйрығына (2019) және оның орынбасарының директивасына (2021) сілтеме жасайды, мұндай тергеулерді реттейді және осыған байланысты әртүрлі органдар арасындағы өзара әрекеттесуді қарастырады. Ақырында, билік қылмысқа қарсы күреске қатысатын құқық қорғау және басқа да мемлекеттік органдардың қызметін үйлестіру Бас прокурор, құқық қорғау органдарының басшылары, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің төрағасы және Әділет министрі кіретін Бас прокуратура жанындағы тұрақты жұмыс істейтін үйлестіру кеңесі шеңберінде жүзеге асырылатынын көрсетеді.

52. Ұсынымның екінші бөлігіне келетін болсақ, билік қаржылық мониторинг агенттігінің (ҚМА) қаржылық барлау бөлімшесі (FIU) банктік ақпаратқа қол жеткізе алады деп мәлімдейді (1995 жылғы 31 тамыздағы «Банктер және банк қызметі туралы» Заңның 50-бабы, 4-тармағы, 1-1-тармақшасы). Биліктің мәліметінше, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі ақшаны жылыстатуға, терроризмді қаржыландыруға және жаппай қырып-жою қаруын таратуға қатысты ақпарат пен құжаттарды алмасу туралы ведомствоаралық бірлескен бұйрық негізінде қаржылық мониторинг агенттігі арқылы банктік ақпаратқа қол жеткізе алады (2021 жылы қабылданған). Билік сонымен қатар 2023 жылдың 5 шілдесіндегі қол жетімділігі шектеулі құжатқа сілтеме жасайды, ол Бас прокуратура, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі және қаржылық мониторинг агенттігі арасында ақшаны жылыстатуға қатысты ақпарат алмасу процедурасын белгілейді. Бұл, атап айтқанда, қаржылық тергеулердің тиімділігін, сондай-ақ жедел ақпарат алмасуды қамтамасыз ету үшін агенттік, Бас прокуратура және ГФР ҚМА арасындағы үйлестіруді ретке келтіруге және күшейтуге бағытталған. Олар сондай-ақ құқық қорғау органдары мен арнайы ведомстволардың ақпарат алмасу жүйесі Банк ақпаратын алуға мүмкіндік беретінін көрсетеді.

53. ГРЕКО жоғарыда аталған ақпаратты назарға алады. Ұсыныстың бірінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО тиісті құқық қорғау органдарының қызметін үйлестіруді жақсарту үшін бірнеше қадамдар жасалғанын атап өтті. Алайда, ГРЕКО қолданыстағы үйлестіру механизмдерін немесе әлі де дамып келе жатқан кез-келген қадамдарды жан-жақты бағалауға мүмкіндік беретін жеткілікті ақпарат ала алмады. Атап айтқанда, бағалау туралы баяндамадан кейін қабылданған жалғыз елеулі шара-заңсыз активтердің қайтарылуын үйлестіру үшін Бас прокурордың жанынан арнайы мекеме құру. ГРЕКО оның ұсынысы, атап айтқанда, жедел үйлестіруге, істерді ведомствоаралық беруге, қадағалауға және ақпарат алмасуға бағытталғанын еске салады. Осыған байланысты ГРЕКО билікке ұлттық заңнама мен тәжірибені қайта қарауды және қажет болған жағдайда үйлестіруді жетілдіруді жалғастыруды ұсынады.

54. Ұсыныстың екінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО Қаржы мониторингі жөніндегі агенттікке берілетін банктік шоттарға қол жеткізуге қатысты билік мәлімдемесін назарға алады. Банктерден алынған ақпараттың бір бөлігі алмасу арналары арқылы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігіне және басқа да құқық қорғау органдарына қолжетімді. Бұл қадамдар дұрыс бағытта жүріп жатқанымен, ГРЕКО осы ұсынысты неғұрлым толық бағалай алуы үшін, құзыретіне сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес кіретін тергеу органдарына берілетін банк ақпаратына қол жеткізудің егжей-тегжейі мен шарттары туралы қосымша ақпарат қажет (мысалы, банк шоттары туралы қол жетімді деректердің көлемі, мұндай қол жеткізу шартты және шектелген нақты қылмыстар болып табыла ма және т.б.).

55. ГРЕКО vi ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным vii

56. ГРЕКО сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске мамандандандарды артық көретін түрлі құқық қорғау органдары арасындағы сыбайлас жемқорлық туралы істердің ведомстволығына қатысты қолданыстағы құқықтық ережелерді практикада жүйелі қолдануды қамтамасыз етуді ұсынды.

57. Қазақстан билігі әртүрлі құқық қорғау органдарына сыбайлас жемқорлық туралы істерді тергеу жөніндегі юрисдикцияны бекітетін заңнамалық ережелерге (әрбір ведомствоның сыбайлас жемқорлық туралы істерді тергеу жөніндегі юрисдикциясына қатысты ҚІЖК-нің 187 және 193-баптарын қоса алғанда) қайта сілтеме жасайды. Олар Бас прокуратура мен құқық қорғау органдары жүргізген 2021-2022 жылдардағы қылмыстық істерді талдауға сәйкес, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі сыбайлас жемқорлық жағдайларының 66% - по тергеу жүргізгенін, ал қалған істерді басқа құқық қорғау органдары жүргізгенін хабарлайды. Сонымен қатар, әртүрлі құқық қорғау органдары арасындағы істерді беру процедурасын түсіндіру үшін Бас прокурор осы мәселе бойынша № 65 бұйрық (2023 ж.21 ақпан) және директива (2023 ж. 13 маусым) шығарды. Биліктің пікірінше, мұндай аударым істерді жүргізу себептері бойынша (істерді біріктіру) немесе ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз ету үшін қажет болуы мүмкін (мысалы, жасырын тергеу әдістерін қолдану контекстінде). Бұл ережелердің сақталуын Бас прокурор қамтамасыз етеді деп айтылады.

58. ГРЕКО құқық қорғау органдарының сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарын тергеу жөніндегі юрисдикциясын анықтайтын заңнамаға ешқандай өзгеріс енгізілмегенімен, билік бұл юрисдикцияны нақтылау және құқық қорғау органдарына қолданыстағы ережелер туралы, соның ішінде істерді беру туралы хабарлау үшін кейбір нормативтік және практикалық шаралар қабылдағанын атап өтті. Тәжірибеге келетін болсақ, билік ұсынған статистикалық ақпарат жігерлендіреді, өйткені бұл құқық бұзушылықтардың көпшілігін (66%) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі тергеп жатқанын көрсетеді. Бұл дұрыс бағыт. Алайда, Бас прокуратура осы мәселе бойынша қабылдаған жаңа ережелер сыбайлас жемқорлыққа қарсы мамандандыруға сәйкес сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарын тергеуге басымдық бермейтін сияқты. ГРЕКО билік органдарына тиісті ережелер мен нұсқаулықтардың орындалуын үнемі қадағалап отыруды және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарын тергеуді тағайындаудағы кез келген сәйкессіздіктерді жоюды ұсынады, бұл ұсыным талап еткендей, сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқық бұзушылықтарды тергеу жөніндегі мамандандырылған органдарға басымдық береді.

59. ГРЕКО vii ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным viii

60. ГРЕКО прокурорлар мен судьялардың сыбайлас жемқорлыққа, қылмыстарға, қаржылық тергеулерге және олардың ақшаны жылыстату және ұйымдасқан қылмыс сияқты басқа қылмыстармен байланысына дайындықты және мамандандыруды күшейтуді ұсынды.

61. Қазақстан билігі Жоғарғы Сот Төрағасының 2023 жылғы 14 шілдедегі бұйрығымен Жоғарғы Соттың қылмыстық істер жөніндегі сот алқасы судьяларының мамандануы

енгізілгенін хабарлайды²¹. Осы бұйрыққа сәйкес («қызмет бабында пайдалану» белгісі бар құжат) Жоғарғы соттың алты судьясы сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарын тергеу мамандары болып тағайындалды. Судьялар мен сот қызметкерлерін құқықтың әртүрлі салаларында оқытуды Әділет академиясы жүргізеді. Академияның оқу бағдарламасы сыбайлас жемқорлыққа қатысты тақырыптарды қамтиды²². 2022-2023 жылдарға арналған оқу бағдарламасы сыбайлас жемқорлыққа қарсы әртүрлі курстарды қамтыды, олардың кейбіреулері экономикалық қылмыстар мен ұйымдасқан қылмыстарға қатысты. Билік 2022 жылы облыстық және аудандық соттардың 463 судьясы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселелері бойынша дайындықтан өткенін хабарлайды.

62. Прокурорларға келетін болсақ, билік Бас прокуратура мен аумақтық басқармаларда сыбайлас жемқорлық пен экономикалық қылмыстармен күресуге мамандандырылған прокурорлар тобы бар екенін көрсетеді. Олардың негізгі рөлі сотқа дейінгі тергеу мен осындай істер бойынша қылмыстық қудалаудың заңдылығын қадағалау болып табылады. Мамандандырылған дайындыққа келетін болсақ, билік құқық қорғау органдары Академиясы осы мақсатта прокурорлар мен прокурорлық тағылымдамадан өтушілер үшін үздіксіз білім беру іс-шараларын өткізетін арнайы бөлім құрды деп мәлімдейді. Мысал ретінде, билік 2022 жылы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес бойынша біліктілікті арттыру курстарына 290 тыңдаушы қатысты деп мәлімдейді. Тағы 208 тыңдаушы қаржылық тергеу және заңсыз активтерді қайтару бойынша оқудан өтті. 2023 жылы оқу курстарына сыбайлас жемқорлық істерін тергеуге маманданған 83 прокурор және жаңадан тағайындалған 411 прокурор қатысты. Семинар барысында ақшаны жылыстатуға қарсы күрес, активтерді шетелден қайтару, қатар тергеу жүргізу және қаржылық барлауды пайдалану сияқты тақырыптар қозғалды. 2024 жылға жоғарыда аталған тақырыптар бойынша, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың ерекшелігі және түпкілікті бенефициарлық иелерін анықтау бойынша тренингтер мен семинарлар өткізу жоспарлануда. Құқық қорғау органдары академиясы мен Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі ЭЫДҰ мен Еуропа Кеңесінің Шығыс Еуропа мен Орталық Азия үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы желісімен (ACN) бірлесіп оқу семинарларын ұйымдастырды.

63. ГРЕКО судьялар мен прокурорлар үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы бағытталған дайындық барған сайын жүргізіліп жатқанын құптайды. ГРЕКО билікті тиісті білім беру бағдарламаларын әзірлеуді жалғастыруға және барлық деңгейдегі прокурорлар мен судьялардың белсенді және тұрақты қатысуын қамтамасыз етуге шақырады. Сонымен қатар, ГРЕКО Бас прокуратурада да, аумақтық басқармаларда да прокуратура органдарында мамандандырылған топтар құруды құптайды. ГРЕКО сонымен қатар Жоғарғы Соттың бірнеше судьяларын сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мамандары ретінде тағайындағанын атап өтуге қуанышты. Дегенмен, сыбайлас жемқорлық істерінің көпшілігі жоғарғы сотқа келгенге дейін мәні бойынша қаралатынын ескере отырып, ГРЕКО әлі де тергеу жүргізуге маманданған судьялардың, сондай-ақ аймақтық және аудандық соттардағы судьялардың болуының маңыздылығына сенімді.

64. ГРЕКО viii ұсыным қанағаттанарлық түрде орындалды деген қорытындыға келеді.

²¹ Толық атауы – «Жоғарғы Сот Төрағасының Бұйрығы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Қылмыстық Істер Жөніндегі Сот Алқасының ұйымдастыру мәселелері бойынша № 6001-23-7-4/161.

²² «Қазақстанның сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаты және сыбайлас жемқорлық қылмыстарына қарсы іс-қимыл», «сот жүйесіндегі сыбайлас жемқорлықтың Алдын алу», «сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл: ұлттық стратегия және оны жүзеге асыру мәселелері».

Ұсыным ix

65. ГРЕКО қылмыстық қудалаудан иммунитетті де-факто пайдаланатын белгілі бір лауазымды адамдарды қамауға алуды/тергеуді/соттық қудалауды шектейтін нақты рәсімдер туралы құқықтық ережелерді, оның ішінде (i) олардың негіздемесін, функционалдық көлемін және ұзақтығын нақтылау арқылы, олар мерзім ішінде қызметтік міндеттерін атқару кезінде жасалған іс-әрекеттермен шектелетіндей етіп, мұқият қайта қарауды ұсынады және сыбайлас жемқорлықты тиімді сот қудалауына кедергі келтірмеуі және кедергі келтірмеуі үшін; және (ii) қазіргі уақытта оларға қатысты осындай рәсімдер қолданылатын адамдардың санаттарын демократиялық қоғамда қажетті минимумға дейін қысқарту туралы мәселені қарауды ұсынды.

66. Қазақстан билігі лауазымды тұлғалардың қылмыстық қудалаудан иммунитетін реттейтін ұлттық заңнамаға шолу жасайды. Билік ішкі заңнама иммунитетті алып тастау процедурасын жеткілікті түрде реттейді деп мәлімдейді. Олар тиісті заңнамалық базаның тиімділігін көрсету үшін судьяларға қарсы қылмыстық іс қозғау тәжірибесіне сілтеме жасайды. Сонымен қатар, мұндай жағдайларда қолданылатын критерийлер мен шешім қабылдау процедураларын түсіндіретін иммунитетті жою бойынша нұсқаулықтар жасалды.

67. 2023 жылғы 10 қаңтарда Қазақстан Конституциялық соты «Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасы туралы» Заңның күші жойылды деп танылуға тиіс деп шешті. 2023 жылдың 13 қаңтарында Парламент жоғарыда аталған заңның күшін жойды. Парламент жеке конституциялық заң деңгейінде бұрынғы президенттің мәртебесі мен өкілеттіктерін реттеудің конституциялық-құқықтық негізі жоқ екенін атап өтті. Бұрынғы президент, президенттерге Конституциямен берілген иммунитетті қолдана беретін еді, осы қадамның арқасында бұрынғы президент пен оның отбасы мүшелерінің мәртебесі туралы нақты ережелер Бірінші Президент туралы Заңға сәйкес енді қолданылмайды (3-бап²³).

68. Билік иммунитет ережелерін қолданатын шенеуніктердің тізімін одан әрі қысқартудың қажеті жоқ деп санайды, олар кейбір басқа ГРЕКО мүше мемлекеттеріне қарағанда шектеулі деп санайды.

69. ГРЕКО Қазақстанның тұңғыш Президенті туралы заңның күшін жою арқылы бұрынғы Президенттің отбасы мүшелеріне қол сұғылмаушылық артықшылығының күшін жою туралы

²³ 3 бап. Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті – Елбасының иммунитеті, «Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасы Туралы» Заң (күші жойылды)

Қазақстан республикасының тұңғыш Президенті - Елбасының иммунитеті бар. Ол Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттіктерін жүзеге асыру кезеңінде, ал олар тоқтатылғаннан кейін - Қазақстан республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасы мәртебесін жүзеге асырумен байланысты жасаған әрекеттері үшін жауапқа тартыла алмайды. Ол ұсталмауы, қамауға алынбауы және қамауда ұсталмауы, тінту жүргізілмеуі, жауап алынбауы немесе жеке тінту жүргізілмеуі мүмкін.

Қол сұғылмаушылық Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасының және онымен бірге тұратын оның отбасы мүшелерінің жеке меншік құқығындағы барлық мүлкіне, сондай-ақ олар пайдаланатын тұрғын және қызметтік үй-жайларға, қызметтік көліктерге, байланыс құралдарына, хат-хабарларға, оларға тиесілі құжаттарға қолданылады. Иммунитет Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасының қорына және ол құрған басқа да заңды тұлғаларға тиесілі мүлікке де қатысты.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасының және онымен бірге тұратын отбасы мүшелерінің жеке меншік құқығындағы мүлкіне, сондай-ақ ол құрған заңды тұлғалардың мүлкіне ешқандай шектеулер қойылмайды.

Банктік құпияға және Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасының және онымен бірге тұратын отбасы мүшелерінің банктік шоттарына қол сұғылмаушылыққа кепілдік беріледі.

хабарламаны назарға алады. Бұл ұсынымның екінші компонентін орындауға бағытталған. Алайда қамауға алудың/тергеудің/қудалаудың ерекше рәсімдері қолданылатын адамдардың (яғни Президент, Парламент мүшелері, Конституциялық кеңес мүшелері, Бас прокурор, судьялар және Президент пен Парламентке сайлаудағы кандидаттар) қазіргі тізімін қысқарту қажеттігі туралы мәселе қаралғанына ешқандай дәлел жоқ.

70. Иммуниетті алып тастау туралы сұраныстар бойынша шешім қабылдау критерийлері мен процедураларын түсіндіретін нұсқаулар (әдістемелік нұсқаулар) дайындалғанымен (х ұсынысын қараңыз), қолданыстағы жүйені теріс пайдаланудан сенімді кепілдіктермен қамтамасыз ету үшін қолданыстағы заңнамалық ережелерді мұқият қайта қарау қажет. Бұл жүйе бірінші және екінші раундты бағалау туралы бірлескен есепте сипатталғанға ұқсас, онда ГРЕКО нақты кемшіліктерді көрсетті (111-115 тармақтар).

71. ГРЕКО іх ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным х

72. *ГРЕКО шешімдердің саяси көзқарастарға тәуелді болмауын және тек ұсынылған сұраудың мәніне негізделуін қамтамасыз ету үшін иммунитетті жою туралы өтініштер бойынша шешім қабылдау кезінде қолданылатын нақты, объективті және ашық критерийлермен нұсқаулар қабылдауды ұсынды.*

73. Қазақстан билігі мемлекеттік лауазымдарды атқаратын адамдардың әрбір санатынан иммунитеттерді алып тастаудың әртүрлі рәсімдерінің толық сипаттамасын ұсынады. Олар сондай-ақ Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі әдістемелік басшылық ретінде пайдаланылатын иммунитеттерді алып тастауға қатысты шешімдер қабылдаудың егжей-тегжейлі рәсімін (мерзімдері мен өлшемдерін қоса) реттейтін стандартты әзірлегенін хабарлайды. Басшылық барлық мүдделі мемлекеттік органдармен консультациялар рәсімінен өтті және Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының ресми бекітуін күтеді. Академияның мақұлдауын алғаннан кейін бұл әдістемелік нұсқаулар барлық құқық қорғау органдарына өз жұмысында пайдалану үшін, сондай-ақ құқық қорғау органдарында қызмет етуге дайындалу үшін заң пәндері бойынша жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамы мен студенттері арасында таратылатын болады.

74. ГРЕКО тиімді тергеуге (атап айтқанда, алдын ала тергеуге) және кейіннен сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар бойынша сот шешімдерін шығаруға кедергі келтірмеу үшін иммунитеттерді жою туралы өтініштерді қарау кезінде қолданылуы тиіс рәсімдер мен өлшемшарттарға қатысты егжей-тегжейлі басшылықты әзірлеуді құптайды.

75. Жоғарыда аталған нұсқаулардың тиімді қабылдануын күте отырып, ГРЕКО х ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным хі

76. *ГРЕКО (i) қылмыстық кірістерді бақылау және түпкілікті бенефициарлық иелерін анықтау үшін бақылау жүйелері мен құралдарын күшейтуді; (ii) сыбайлас жемқорлық туралы істерде тәркілеуді тиімді пайдалану үшін ең жақсы мүмкіндіктерді қамтамасыз ету*

үшін айыптау үкімін шығаруға байланысты қажетті дәлелдеу ауыртпалығын қайта қарау мүмкіндігін қарастыруды ұсынды.

77. Қазақстан билігі ұсынымның бірінші бөлігіне қатысты 2023 жылғы 1 және 12 шілдедегі заңнамалық түзетулерге сәйкес Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы күрес туралы Заңға (бұдан әрі – сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Заң) 6-1 және 12-3 жаңа баптар енгізілгенін хабарлайды.- ақшаны жылыстату туралы Заң)²⁴, бенефициарлық иелердің тізілімін құруға жол ашады. Тізілімді Қаржылық мониторинг агенттігі жүргізеді және жаңартады, ол Тізілімнің басқа мемлекеттік органдардың дерекқорларымен өзара байланысты болуын және соңғы берілген ақпараттың, сондай-ақ қаржылық мониторинг деректерінің оған тиісті түрде енгізілуін қамтамасыз етеді. Қаржылық мониторинг агенттігі тізілімнің жұмыс істеуі туралы тиісті нормалар мен ережелерді әзірледі²⁵. Заңды тұлғалар өздерінің бенефициарлық иелерін сәйкестендіру үшін қажетті шараларды қабылдауға, олар туралы ақпаратты қаржылық мониторинг агенттігіне ұсынуға және осы ақпаратты үнемі жаңартып отыруға міндетті. Бұл міндеттемені сақтамау немесе дұрыс емес ақпарат беру әкімшілік жауапкершілікке әкеп соғады (әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 214-бабына сәйкес). Заңды тұлғалар мемлекеттік тіркеу процесінде өздерінің бенефициарлық иелері туралы ақпарат беруге міндетті²⁶. Билік сонымен қатар мемлекеттік қызметкерлер мен олардың отбасы мүшелерінің мүлкі қаржылық бақылауға алынатынына назар аударады (ақшаны жылыстатуға қарсы заңның 8-бабы). Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңға енгізілген соңғы түзетулерге сәйкес, мұндай лауазымды тұлғаларға шетелдік банктерде шот ашуға немесе шот ашуға тыйым салынады (Сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңның 14-1-бабы).

78. Ұсынымның екінші бөлігіне келсек, билік Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы заңның 11-бабының 4-тармағы (2027 жылы күшіне енеді) 2023 жылғы 3 қаңтардағы [№ 188-VII](#) Заңының редакциясында, атап айтқанда, заңды кірістермен ақталмаған активтерді сатып алу үшін жауапкершілікті көздейтінін көрсетеді.

79. Билік сондай-ақ 2023 жылғы 12 шілдеде қабылданған «Заңсыз сатып алынған активтерді мемлекеттік қайтару туралы» заңға сілтеме жасайды, ол мемлекеттік заңды тұлғаларда, квазимемлекеттік сектор ұйымдарында (мемлекеттік кәсіпорындарда) мемлекеттік қызмет атқаратын тұлғаларға, сондай-ақ олармен аффилиирленген тұлғаларға бағытталған. Мұндай адамдарға құзыретті орган тарапынан бақылауға жататын активтердің заңдылығын негіздеу міндеті жүктеледі.

80. Бұдан басқа, заңсыз шығарылған активтерді мемлекетке қайтару жөніндегі шаралар туралы Президент Жарлығын іске асыру шеңберінде билік мемлекетке кез келген негізсіз табысқа/мүлікке меншік құқығын тоқтатуға мүмкіндік беретін азаматтық тәркілеу мүмкіндігін енгізуді жоспарлап отыр. Күшіне енгеннен кейін бұл шара, егер активтердің шығу көздерінің заңдылығына негізделген күдік болса, прокуратураның талабы бойынша қолданылуы мүмкін. Билік азаматтық тәркілеу қылмыстық іс жүргізуді талап етпейді және сыбайлас жемқорлық қылмыстармен шектелмейді, ал дәлелдеу ауыртпалығы өз кірістері мен шығыстарының сәйкессіздігіне кінәлі адамдарға жүктеледі деп түсіндіреді. Заң оны қолдану үшін шекті

²⁴ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (ағылшын тілінде): <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z090000191>

²⁵ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300033464> ; <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029649>

²⁶ Заңды Тұлғаларды Мемлекеттік Тіркеу Ережелерімен келесі сілтеме бойынша танысуға болады (ағылшын тілінде): <https://adilet.zan.kz/eng/docs/V2000020771>

белгілейді: тұлғаға немесе аффилиирленген тұлғалар тобына тиесілі, 13 миллион айлық есептік көрсеткішке (МСІ) тең немесе одан асатын (2023 жылы шамамен 100 миллион АҚШ доллары) активтер. Заңсыз активтерді қайтару рәсімі Азаматтық іс жүргізу кодексінің ережелерімен реттеледі.

81. Сонымен қатар, билік активтер туралы декларацияларды жинақтаудың және мемлекеттік шенеуніктердің кірістері мен шығыстарын бақылауды күшейтудің біртіндеп процесіне сілтеме жасайды, бұл процеске сәйкес жыл сайынғы кірістер мен шығыстар туралы декларациялар 2026 жылға қарай бүкіл халықты қамтиды және 2027 жылдан бастап тексеруге және бақылауға жатады. Кірістер мен шығыстардың айырмашылығын түсіндіре алмау әкімшілік жауапкершілікке әкеп соғады (алшақтық сомасының 90% айыппұл).

82. ГРЕКО бенефициар иелерінің тізілімін құруды және мемлекеттің заңсыз активтерді қайтаруын реттейтін заңның қабылдануын құптай отырып, жоғарыда аталған ақпаратты назарға алады. Бұл сыбайлас жемқорлықтан түскен кірісті бақылау мен тәркілеудің функционалды жүйесін құру жолындағы маңызды қадамдар. ГРЕКО сонымен қатар қылмыстық, азаматтық және әкімшілік құқық саласында тергеуді жеңілдету және сыбайлас жемқорлық істері бойынша сот шешімдерін шығару үшін дәлелдеу ауыртпалығын белгілі бір дәрежеде бөлуге мүмкіндік беретін нақты шаралар қабылданғанын атап өтуге қуанышты.

83. ГРЕКО хі ұсынымы қанағаттанарлық деп тұжырымдайды.

Ұсыным хii

84. ГРЕКО (i) сыбайлас жемқорлыққа күдік туралы хабарламаларға және құзыретті органдарға ақшаны жылыстатуға қатысты жағдайды жақсарту үшін арнайы нұсқаулықтар шығару және бухгалтерлерді, аудиторларды, нотариустарды және әсіресе заңгерлерді оқыту арқылы мақсатты шаралар қабылдауды ұсынды; және (ii) ақшаны жылыстатуға қарсы күрес туралы заңнаманы ұтымды ету, атап айтқанда, ережелерді қайта қарау және өзгерту арқылы адвокаттың құпиялылықты сақтау міндеті мен күдікті операциялар туралы хабарлауды талап ету арасындағы байланысқа қатысты шатасулар пайда болатынын атап өтті.

85. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, Қазақстан билігі 2022 жылы қаржылық мониторинг агенттігі (ҚМА) күдікті транзакциялар туралы есеп беру процесін жеңілдету үшін қаржы мониторингі субъектілеріне арналған жаңа веб-порталды (ҚМС)²⁷ іске қосқанын хабарлайды²⁸. Портал оқу материалдарын, соның ішінде әрбір нақты санаты үшін әзірленген нұсқаулықтарды ұсынады. Сонымен қатар, әрбір ҚМС Қаржылық мониторинг агенттігінің басшысы бекіткен ережелер мен талаптарға сәйкес өз қызметкерлері үшін тиісті оқытуды ұйымдастыруға жауапты екендігі нақтыланды²⁹. Билік сонымен қатар Агенттікпен, сондай-ақ

²⁷ Жетекші құжаттар мен анықтамалықтар, атап айтқанда, келесі тақырыптарды қамтиды:

- терроризмді қаржыландырумен және жаппай қырып-жоятын қаруды таратумен байланысты ҚКҚ операциялары үшін заңды тұлғалардың бенефициарлық иелерін анықтау;
- саяси тұрғыдан осал адамдарды анықтау;
- халықаралық стандарттар, типологиялар, ақшаны жылыстатуға байланысты күдікті операциялар;
- ЕАТ аймағындағы шетелдік лаңкестік күрескердің қаржылық профилінің бірыңғай моделі;
- алтынмен байланысты ақшаны жылыстату/терроризмді қаржыландыру тәуекелдері мен осалдықтары;
- ақшаны жылыстату және терроризмді қаржыландыру;
- бухгалтерлер үшін тәуекелге негізделген тәсілді қолдану.

²⁸ <https://websfm.kz/>

²⁹ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2100023952>

Агенттікпен (мысалы, аудиторлар Одағы, Нотариаттық палата, заң консультанттары палатасы және т.б.) ынтымақтастықта әртүрлі кәсіби қауымдастықтармен өткізілетін бірқатар оқу іс-шараларына сілтеме жасайды.

86. Сонымен қатар, ҚМА АЖ/ТҚҚ бойынша тест сұрақтарын адвокаттық және нотариаттық қызметпен айналысуға үміткер адамдарды аттестаттау бағдарламасына енгізу туралы, сондай-ақ лицензия мен сертификат алу кезінде олардың заңнамалық білімдерін аккредиттеу туралы ұсыныс жасады. Қазіргі уақытта бұл ұсыныс мақұлданды. АЖМ АЖ/ТҚҚ саласында, оның ішінде заңгерлерге қатысты ҚМС қызметкерлерінің қаржылық сауаттылығын арттыру бойынша тұрақты негізде жұмыс жүргізеді. Осылайша, 2023 жылдың қазан айында ҚМА қызметкерлері Алматы өңірлік адвокаттар алқасының мүшелері үшін “ақшаны жылыстатуға және терроризмді қаржыландыруға қарсы күрес саласындағы халықаралық стандарттар” тақырыбында түсіндіру іс-шарасын өткізді. Кездесуге 200-ден астам заңгер қатысты. Ауқымды іс-шараға қатысушылармен талқылау барысында ҚМА қызметкерлері заңгерлерді қызықтыратын сұрақтарға жауап берді. Кездесуге Қаржы мониторингі академиясының өкілдері де қатысып, Академияның оқыту саласындағы қызметі, қаржы мониторингі субъектілерін тестілеуге дайындау жөніндегі бағдарламалар мен курстар туралы егжей-тегжейлі айтып берді.

87. Ұсыныстың екінші бөлігіне қатысты билік Ақшаны жылыстатуға қарсы күрес туралы заңға сәйкес есептерді ұсыну Ақшаны жылыстатуға қарсы күрес туралы заңның 11-бабының 6-тармағында және «Адвокаттық қызмет және заң көмегі туралы» Заңның 37-бабының 4-тармағында көзделгендей, адвокаттық құпияны немесе құпияны сақтау жөніндегі басқа да міндеттемелерді бұзу болып табылмайтынын түсіндіретін қосымша түсініктемелер берді. Бұдан басқа, адвокаттар Қылмыстық кодекстің 28-бабының ережелеріне сәйкес ақшаны жылыстату қылмысын жасауға қатысқаны үшін, жалпы қылмыстық жауаптылықта босатылмайды.

88. ФАТФ халықаралық тәжірибесі негізінде қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласындағы құқықтық мәселелер бойынша заңгерлерге, заң консультанттарына және өзге де тәуелсіз мамандарға арналған әдістемелік ұсынымдар шығарылды. Көрсетілген ұсынымдарда АЖ/ТҚ, адвокаттық қызмет және заң қызметтері туралы қолданыстағы заңнаманың нормаларына енгізілген өзгерістерді ескере отырып, адвокаттар мен заң консультанттарына, сондай-ақ құқық саласындағы басқа да тәуелсіз мамандарға пайдалы болуы мүмкін АЖК/ТҚ күдікті белгілері сипатталған. Биліктің айтуынша, Ұсынымдарда Қазақстанда адвокаттық құпия абсолюттік құпия болып табылмайды. Сондықтан отандық адвокаттар өздерінің клиенттерге қатысты күмәндары туралы хабарлауға міндетті, бұл жағдайда кәсіби әдеп нормалары бұзылмайды. Уәкілетті органға ақпаратты, мәліметтер мен құжаттарды ұсынуға қатысты барлық ҚМС (және олардың өкілдері) хабарлама нәтижелеріне қарамастан, Қазақстан Республикасының заңнамасында, сондай-ақ азаматтық-құқықтық шартта көзделген жауаптылықта болмайды.

89. Бүгінгі таңда ҚМА жүйесінде 196 заңгер тіркелген. Осылайша, 2021 жылмен салыстырғанда қамту 0,36% - ға өсті. Адвокаттар ҚМА-не күдікті транзакциялар туралы ешқандай хабарлама жіберген жоқ, бұл күдікті транзакциялар минимумға дейін азайтылатын сектордың төмен тәуекелге ұшырауымен түсіндіріледі. Бұл факт 2023 жылғы маусымда

қабылданған Қазақстан бойынша [Еуразиялық ақшаны жылыстатуға және терроризмді қаржыландыруға қарсы күрес жөніндегі топтың \(ЕАТ\)](#) соңғы баяндамасында тағы да расталады. Есепте Қазақстандағы заңгерлер клиенттерге кешенді тексеру жүргізу міндетін түсінетіндігі атап көрсетілген. Алайда, заңгерлер қызметінің ерекшелігіне байланысты, далалық миссия шеңберінде сектордың атынан қатысқан заңгерлерде АЖ/ТҚК туралы заңда көзделген операцияларды жүргізу бойынша қызметтерге жүгінетін клиенттер болған жоқ.

90. ГРЕКО жоғарыда аталған ақпаратты назарға алады. Бірінші бөлімге келетін болсақ, ол қаржы мониторингі субъектілері үшін бірыңғай терезе болуға арналған жаңа интернет-порталдың іске қосылуын құптайды. ГРЕКО сонымен қатар қаржылық мониторинг агенттігінің ақшаны жылыстатудың және басқа да қаржылық қылмыстардың алдын алуда маңызды рөл атқаратын кәсіби қауымдастықтармен ынтымақтастығын қанағаттанушылықпен атап өтеді. Сондай-ақ, осы мамандарды қолданыстағы ережелер мен оларды қолдану процедуралары туралы ақпараттандыру бойынша көптеген бастамалар жасалды. Билікке материалдарды әзірлеуді жалғастыру және тиісті кәсіби топтармен ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын кеңейту ұсынылады. Бұл өзгерістерді тек құптауға болатынына қарамастан, ГРЕКО бұл ұсынысқа қатысты негізгі мәселелердің бірі заңгерлердің күдікті қаржылық қызмет туралы хабарлау міндеттемесіне, сондай-ақ заңнамада көзделген көптеген ерекшеліктерге байланысты жағдайды жақсарту қажеттілігі екенін еске салады. ГРЕКО билік ұсынған статистикада заңгерлерге қатысты қандай да бір мақсатты әрекеттер туралы ақпарат жоқ екенін атап өтті.

91. Ұсынымның екінші бөлігіне келсек, осы тұрғыдан заңгерлерге одан әрі нұсқаулар беру үшін оң шаралар қабылданғанына қарамастан (оның ішінде Әдістемелік ұсынымдар әзірлеу және көпжақты ақпараттық-ағарту іс-шараларын жүргізу жолымен) заңгердің құпиялылықты сақтау міндеті мен күдікті мәмілелер туралы хабарлау талабы арасындағы байланысты түсіндіретін ешқандай заңнамалық түзетулер енгізілмеген. Осылайша, ұсыныстың бұл бөлігі орындалмады.

92. Греко хii ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным хiii

93. *ГРЕКО мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлеріндегі ақпаратқа жұртшылықтың ақпаратқа қол жеткізуін жақсарту үшін (i) мемлекеттік қызметшілер мен мүдделі қызметкерлерді, оның ішінде ақпарат мәселелері жөніндегі қызметкерлерді қоса алғанда, атап айтқанда жергілікті деңгейде оқытуды жүргізу жолымен қажетті заңнамалық және практикалық шаралар қабылдауды және (ii) ақпаратқа қол жеткізуді заңсыз шектегені үшін заңнамаға тиісті санкцияларды енгізуді қамтамасыз етуді ұсынды.*

94. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, Қазақстан билігі ақпаратқа қол жеткізуді жақсарту үшін қабылданған бірқатар практикалық шаралар туралы хабарлайды. Атап айтқанда, 2020 жылдың 30 желтоқсанында ақпаратқа қол жеткізу туралы заңға түзетулер³⁰ қабылданғаннан кейін Мәдениет және ақпарат министрлігіне ақпаратқа қол жеткізу саласында мониторинг пен сектораралық үйлестіруді жүзеге асыру тапсырылды. Жоғарыда аталған заңның мағынасы бойынша ақпарат алуға құқығы бар барлық мекемелер (8-бап) ақпаратқа тиісті қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында құрылымдық бөлімше құруға немесе ішкі

³⁰ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (ағылшын тілінде): <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1500000401>

мониторинг пен үйлестіруге жауапты лауазымды адамды тағайындауға міндетті болды (9-баптың 2-1-тармағы). Бұл талап Жергілікті өзін-өзі басқару органдарына да қатысты. Сонымен қатар, тағайындалған лауазымды тұлғаларды, сондай-ақ жергілікті атқарушы органдардың басқа да қызметкерлерін тиісті оқыту³¹ жүргізілді. Осылайша, жергілікті өзін-өзі басқарудың 500-ден астам қызметкері ЮНЕСКО ұйымдастырған онлайн курстан³² өтті. Сонымен қатар, Ақпаратқа³³ қол жеткізу жөніндегі Комиссия жергілікті өзін-өзі басқару органдарының есептерін қарайды және ұсыныстар шығарады. Бұдан басқа, мәдениет және ақпарат министрлігі жыл сайын³⁴ Мемлекет басшысына жақсарту жөніндегі ұсыныстары бар ақпаратқа қол жеткізу туралы есептерді ұсынады. Ақырында, мемлекеттік органдардың ашықтығы (транспаренттілігі) тиімділікті³⁵ тұрақты бағалау шеңберінде жыл сайын қайта қаралады. Егер бағаланатын мемлекеттік орган төмен немесе нашарлайтын бағаларды алса, бұл оның басшылығының, атап айтқанда саяси тағайындаушылардың жауапкершілігіне әкелуі мүмкін (Президенттің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 954 Жарлығының 73-параграфына сәйкес, 2023 жылғы 29 мамырдағы түзетулермен³⁶).

95. Ұсынымның екінші бөлігіне келетін болсақ, билік ақпаратқа қол жеткізу туралы Заңды³⁷ қоса алғанда, бірнеше заңдарға түзетулер енгізуді ұсынатын жаңа заң жобасы әзірленгенін хабарлайды. Жобаның негізгі ұсыныстарына мәдениет және ақпарат министрлігінің ақпаратқа қол жеткізу саласындағы мемлекеттік бақылау функцияларын беру арқылы оның рөлін күшейту кіреді; ақпаратқа қол жеткізуді шектеудің³⁸ заңды негіздерін жан-жақты көрсету.; электрондық үкіметтің веб-порталында³⁹ және тиісті мекемелердің интернет-сайттарында ақпаратты жариялауға қатысты заңнама талаптарының бұзылуына ақпаратқа қол жеткізуді заңсыз шектеу үшін әкімшілік жауапкершілікті⁴⁰ тарату; тиісті мекемелердің⁴¹ ұй-жайларындағы ақпараттық стенділерге қол жеткізу, алқалы органдардың ашық отырыстарына қол жеткізу және орталық атқарушы органдар басшыларының, әкімдердің және ұлттық жоғары оқу орындары басшыларының баяндамалары; мүгедектердің⁴² ақпаратқа қол жеткізуі. Заң жобасы сондай-ақ ашықтық және ақпаратты белсенді тарату қағидаттарын енгізуге бағытталған⁴³. Билік Министрліктің қадағалау өкілеттіктері түзетулер жобасына сәйкес нақты

³¹ Мысалы, Ақпарат және Әлеуметтік Даму Министрлігінде тағылымдамадан өту; Министрлік қызметкерлері өткізетін жергілікті семинарлар мен онлайн-іс-шаралар; халықаралық ұйымдар (БҰҰДБ, ЮНЕСКО, ЕҚЫҰ) ұйымдастыратын мемлекеттік қызметкерлер мен жергілікті шенеуніктерге арналған тұрақты тренингтер.

³² <https://www.unesco.org/en/access-information-laws/course-ati-laws?hub=370>.

³³ Бағалау Туралы Есептің 163-тармағын қараңыз.

³⁴ 2023 Жылғы Есеп: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33345184&pos=1;-16#pos=1;-16

³⁵ Бағалау Әдістемесінің 4 Бөлімін қараңыз, келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2100022599>

³⁶ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U100000954>

³⁷ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=14546237>

³⁸ Заңның 5-Бабына ұсынылған түзетулерге енгізілген шектеулер келесідей: конституциялық құрылысты, қоғамдық тәртіпті, адам құқықтары мен бостандықтарын, қоғамдық денсаулық пен адамгершілікті қорғау.

³⁹ <https://egov.kz/cms/en>

⁴⁰ Әкімшілік құқық бұзушылық Туралы Кодекстің 456-1 Бабына сәйкес.

⁴¹ Ақпаратқа Қол Жеткізу Туралы Заңның 12, 13, 14, 16, 17-Баптарына сәйкес

⁴² Түзетулер жобасына енгізілген жаңа 17-1-Баппен талап етіледі.

⁴³ Ақпаратқа Қол Жеткізу Мәселелері Бойынша Комиссия отырыстарының кейбір есептерімен келесі сілтемелер бойынша танысуға болады (орыс тілінде):

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mam/press/news/details/672704?lang=ru>

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mam/press/news/details/647720?lang=ru>

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mam/documents/details/501468?lang=ru>

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mam/documents/details/393893?lang=ru>

https://fb.watch/qexD8g_4ck/?mibextid=w8EBqM

<https://fb.watch/qexJOXTKGk/?mibextid=w8EBqM>

бұзушылықтарға да, ақпаратқа қол жетімділіктің бұзылуын болдырмау жөніндегі жалпы міндетке де ден қою мүмкіндігін көздейтінін атап көрсетеді. Билік сондай-ақ осы кезеңде әкімшілік айыппұлдар сомасы ұлғаймағанына қарамастан, заңнама мен Жария ақпаратқа қол жеткізу ережелерін бұзған жағдайларда лауазымды тұлғалар үшін елеулі беделді тәуекелдерді көрсетеді. 2024 жылдың 21 ақпанында жобаны Парламент бірінші оқылымда мақұлдады.

96. ГРЕКО жоғарыда аталған ақпаратты назарға алады. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО ақпаратқа қол жеткізуге жауапты шенеуніктер үшін және жалпы жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметкерлері үшін бірқатар оқу іс-шаралары ұйымдастырылатынын қанағаттанушылықпен атап өтеді. ГРЕКО мәдениет және ақпарат министрлігі мен мамандандырылған комиссияның Жергілікті өзін-өзі басқару органдарына назар аудара отырып, ақпаратқа қол жеткізу жағдайын үнемі қадағалап отыруы жігерлендіреді деп санайды. Ұсынымның бұл бөлігі орындалды.

97. Ұсынымның екінші бөлігіне келетін болсақ, қазіргі уақытта заңнамаға кейбір елеулі жақсартулармен елеулі өзгерістер енгізілуде. Алайда, ГРЕКО бұл ұсыным ақпаратқа қол жетімділікті заңсыз шектеу үшін тиісті, жеткілікті қатаң санкциялар енгізу қажеттілігіне бағытталғанын еске салады. Осыған байланысты ГРЕКО әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 456-1-бабында лауазымды адамдар жасаған бұзушылықтар үшін 20-дан 50 АЕК-ке дейін (шамамен 141-ден 354 еуроға дейін) айыппұлдар қарастырылғанын атап өтті. Бұдан әрі қазіргі уақытта әзірленіп жатқан түзетулер жобасы ақпаратқа қол жеткізуді заңсыз шектеуге байланысты қылмыс құрамын кеңейтуге бағытталғанымен, қолданыстағы санкциялардың тиімділігі ескерілмейтіні атап өтіледі. Осыған байланысты ГРЕКО сонымен қатар осы типтегі әкімшілік істердің саны өте төмен болып қалатынын атап өтті (2022 жылы алты іс). Осыған байланысты ГРЕКО билікті осындай бұзушылықтар үшін тиісті санкциялар көзделуі және олар негізделген жерде тиімді қолданылуы үшін тиісті жауапкершілік жүйесін жетілдіруді жалғастыруға шақырады.

98. ГРЕКО хііі ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным хіv

99. *ГРЕКО қоғамдық ашықтықты және мемлекеттік органдардың шешім қабылдау процесіне қатысты консультацияларға қатысты тиісті мемлекеттік емес субъектілерді қоса алғанда, қалың жұртшылықтың, соның ішінде мемлекеттік органдардың айтарлықтай қатысуын қамтамасыз ететін жан-жақты заңнамалық және практикалық шараларды әзірлеуді және қабылдауды ұсынды.*

100. Қазақстан билігі есепті кезең ішінде қабылданған немесе бастамашылық жасалған бірқатар заңнамалық және практикалық шаралар туралы хабарлайды. Атап айтқанда, 2023 жылғы 2 қазанда азаматтар мен коммерциялық емес ұйымдарға (діни ұйымдарды қоспағанда) мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, квазимемлекеттік сектордың (Мемлекеттік кәсіпорындардың) қызметі мен шешім қабылдауына қоғамдық

бақылауды жүзеге асыруға құқық беретін «қоғамдық бақылау туралы» жаңа заң⁴⁴ қабылданды., сондай-ақ қоғамдық мүдделер үшін тиісті функцияларды жүзеге асыратын басқа ұйымдар. Мұндай бақылау жұртшылықпен консультациялар, сараптама немесе мониторинг арқылы жүзеге асырылуы мүмкін (10-12-баптар). Қоғамдық бақылауға жататын Орган немесе ұйым алынған әрбір ұсынымға қатысты дәлелді жауапты қарауға және беруге міндетті. Бұл талапты орындамауға құзыретті органдарда шағым жасалуы мүмкін, ал осы заңды бұзу жауапкершілікке әкеп соғады (13 және 15-баптар). Қоғамдық бақылау туралы заң 2024 жылдың 4 сәуірінде күшіне енеді. Сонымен қатар, 2023 жылдың желтоқсанында қоғамдық бірлестіктер⁴⁵ туралы Заңға кем дегенде үш адамға қауымдастық құруға мүмкіндік беретін түзетулер енгізілді (алдыңғы шегі кемінде 10 адам болған). Түзету қоғам секторын халықаралық стандарттарға сәйкес дамытуға жәрдемдесуге бағытталған.

101. 2023 жылдың қазан айында Әкімшілік сот ісін жүргізу кодексіне және процедураларға онлайн-петицияларға⁴⁶ арналған бөлімнен тұратын түзетулер енгізілді⁴⁷. Жаңа бөлім петицияға қосылудың шекті мерзімін (алты ай) және тиісті органның міндетті түрде қарауын бастау үшін қол қоюшылардың⁴⁸ қажетті минимумын белгілейді. Ол сондай-ақ өтініштерді қарауға⁴⁹ қойылатын процедуралық талаптарды сипаттайды және өтініштерді қарау аясынан шығарылатын мәселелердің тізімін береді⁵⁰. Өтініштерді қарау мерзімі 40 күн (Орталық органдар үшін) және 20 күн (жергілікті органдар үшін) белгіленген. Тиісті орган қабылдаған шешім қайта қаралуы мүмкін⁵¹.

102. Сонымен қатар, Ақпаратқа қол жеткізу туралы Заңға Мемлекеттік органдардың ашық отырыстарына қол жеткізуді және оларды онлайн-трансляциялауды көздейтін түзетулер енгізілді (10 және 13-баптар). Билік сондай-ақ мемлекет пен ҰЕҰ арасындағы ынтымақтастықты реттейтін заңнамалық база, атап айтқанда, жобалар негізінде гранттар беруге қатысты одан әрі дамығанын хабарлайды⁵². 2023 жылдың қарашасында парламент

⁴⁴ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2300000030>

⁴⁵ № Заңға енгізілген түзетулермен 10-Бапты қараңыз. 2023 жылғы 21 желтоқсандағы № 49-VIII, келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z960000003_#z19

⁴⁶ Өтініштерді қарау және шешім қабылдау тәртібіне сәйкес Өзгертілген Әкімшілік Іс Жүргізу Және Рәсімдер Кодексіне сәйкес өтініштер әкімшілік актінің даулы әкімшілік немесе басқа актінің/шешімнің күшін жоюына әкелуі мүмкін.

⁴⁷ 2023 жылғы 2 қазандағы № 31-VIII заң (2024 жылғы 4 сәуірде күшіне енеді). Орысша: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2300000031>

⁴⁸ 50 000 Адам Үкіметтің құзыретіне кіретін өтініштер бойынша; әкімшілік-аумақтық бірлік халқының 2%-ы, яғни облыс немесе республикалық маңызы бар қала, жергілікті сайланған органдардың құзыретіне кіретін өтініштер бойынша; халықтың 1% - ы жергілікті атқарушы органдардың құзыретіне кіретін өтініштер бойынша; 90-3 Және 90-4-Баптарға сәйкес кішігірім әкімшілік-аумақтық бірліктер үшін төменгі шектер.

⁴⁹ Мысалы, берілген шешімнің мұқият уәждемесі; өтініш авторының немесе оның өкілінің қатысуымен қоғамдық консультациялар; авторды, мүдделі мемлекеттік органдардың өкілдерін, Парламент және/немесе мәслихат депутаттарын, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктерді қамтитын комиссия немесе жұмыс тобын құру; петицияға ескертулерді талдау; тиісті экономикалық, әлеуметтанулық немесе статистикалық деректерді талдау және тиісті халықаралық материалдарды салыстырмалы түрде зерттеу

⁵⁰ Конституциялық тәртіп, әкімшілік-аумақтық жүйе және аумақтық тұтастық, мемлекеттік елтаңба және мемлекеттік тіл, сот төрелігін жүзеге асыру, мемлекеттік қауіпсіздік және ұлттық қорғаныс, мемлекеттік қызметкерлерді тағайындау, рақымшылық жасау, қылмыстық, азаматтық және әкімшілік іс жүргізу туралы заңдарға өзгерістер енгізу, сондай-ақ негізгі құқықтардың, қоғамдық тәртіптің, денсаулық пен моральдың бұзылуына әкеп соқтыратын мәселелер.

⁵¹ Әкімшілік Іс жүргізу Кодексінің 13-Тарауына сәйкес "Шағымдану Тәртібі" деп аталатын шағым негізінде.

⁵² 2022 жылғы 4 шілдеде енгізілген түзетулермен Үкіметтік емес Ұйымдарға Арналған Мемлекеттік Әлеуметтік Тапсырыстарды, Стратегиялық Серіктестіктерді, Гранттар мен Марапаттарды Мемлекеттік пайдалануға беру туралы заң. Заңның ағылшын тіліндегі мәтініне келесі сілтеме арқылы қол жеткізуге болады: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z050000036>.

бірқатар заңнамалық актілерге⁵³ өзгерістер енгізетін жаңа заң жобасын қарастыруда. Ол, атап айтқанда, Парламент мүшелері ұсынған заң жобаларына қатысты жария консультациялар өткізу мүмкіндігін көздейді, ал Президент әзірлеген заң жобалары мұндай рәсімнің шеңберінен тыс қалады. Ұсынылған түзетулерге сәйкес депутаттар ұсынған заң жобалары мамандандырылған веб-порталда⁵⁴ жариялануы тиіс. Сондай-ақ, консультациялар рәсімінің ұзақтығын 10 жұмыс күні деңгейінде белгілеу ұсынылады⁵⁵. Ақырында, 2023 жылдың 29 желтоқсанында ақпарат иелерінің⁵⁶ ашықтық стандарттары және 2024 жылдың 4 сәуірінде күшіне енетін ақпарат иелерінің⁵⁷ жиналыстарына қол жеткізу Ережелері қабылданды.

103. Практикалық шараларға келетін болсақ, билік соңғы сауалнамаларға сәйкес, қоғамдық кеңестер құрамындағы азаматтық қоғамның өкілдігі⁵⁸ олардың мүшелерінің⁵⁹ 86% - на дейін өсті деп хабарлайды. Сонымен қатар, қоғамдық кеңестер заң жобаларын жиі⁶⁰ қарастырады және осыған байланысты олардың жұмысын жеңілдету үшін тиісті оқыту ұйымдастырылды. Сондай-ақ, екі жылда бір рет өткізілетін Қазақстанның Азаматтық форумы туралы айтылады және оны билік органдары мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам арасында пікір алмасудың маңызды платформасы ретінде қарастырады. Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 14 маусымдағы № 930 Жарлығымен құрамына азаматтық қоғам өкілдері кіретін Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы «Ұлттық құрылтай» атты жаңа консультативтік-кеңесші орган құрылды. Оның рөлі негізінен әлеуметтік құндылығы бар ұсынымтарды әзірлеуде және мемлекеттік органдар, саяси партиялар мен үкіметтік емес сектор арасындағы диалог үшін платформаны қамтамасыз етуде жатыр. Ақырында, «Ашық Үкімет» порталы көбірек ақпаратты енгізу және нормативтік

⁵³ Заң жобасында келесі құқықтық актілерге түзетулер енгізілген: Кәсіпкерлік Кодексі; Әкімшілік Іс жүргізу Кодексі; Халық Денсаулығы Және Денсаулық сақтау Жүйесі Туралы Кодекс; Экологиялық Кодекс; Білім туралы Заң; Ақпаратқа Қол жеткізу туралы Заң; Және Құқықтық Актілер туралы Заң. Заң жобасының мәтінімен келесі сілтеме бойынша танысуға болады (орыс тілінде): <https://www.parlam.kz/ru/mazhilis/post-item/36/17269>

⁵⁴ Порталға сілтеме келесідей: <https://legalacts.egov.kz/>

⁵⁵ "Құқықтық Актілер туралы" Заңның 20-Бабының 2-тармағына сәйкес (келесі сілтеме бойынша ағылшын тілінде қол жетімді: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1600000480>), азаматтардың құқықтары мен міндеттеріне қатысты актілердің жобаларына қатысты қоғамдық консультациялардың ең аз ұзақтығы актінің сипатына байланысты 10 немесе 15 жұмыс күнін құрайды. Кәсіпкерлік мәселелерге қатысты заң жобаларына қатысты қоғамдық консультациялардың ұзақтығы тиісті Ережелерге сәйкес үш жұмыс күні ішінде белгіленеді (келесі сілтеме бойынша орыс тілінде қол жетімді: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012517#z11>).

⁵⁶ Стандарттардың мәтініне келесі сілтеме бойынша қол жеткізуге болады (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300033860>

⁵⁷ Ереженің мәтініне келесі сілтеме бойынша қол жеткізуге болады (орыс тілінде); <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300033861>

⁵⁸ Қоғамдық кеңестерді құру Заңның ережелеріне және Ақпарат Және Қоғамдық Даму Министрінің 2021 жылғы 26 ақпандағы Бұйрығымен бекітілген Қоғамдық Кеңес Туралы Үлгілік Ережеге сәйкес жүзеге асырылады (келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде)): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2100022264>). Қоғамдық кеңестерді құру және олардың құрамын бекіту екі сатылы іріктеу процедурасы арқылы жүзеге асырылады, бірінші кезең-қоғамдық кеңестерді бекіту үшін жұмыс тобын құру, екінші кезең – қоғамдық кеңестердің мүшелерін іріктеу.. Қоғамдық кеңестердің құрамын республикалық деңгейдегі тиісті мемлекеттік органдардың басшылары және жергілікті деңгейдегі мәслихат хатшылары бекітеді. Қоғамдық кеңестерге мүшелікке кандидаттарды қарастыратын жұмыс топтары мемлекеттік органдар өкілдерінің 1/3 бөлігінен және коммерциялық емес ұйымдар мен азаматтық қоғам өкілдерінің кемінде 2/3 бөлігінен тұруы керек. Қоғамдық кеңестердің мүшелерін іріктеу процесіне бақылаушылар қатыса алады, бұл биліктің пікірінше ашықтық пен ашықтықты қамтамасыз етеді. Кандидаттарды іріктеу ашық дауыс беру арқылы жүзеге асырылады және шешімдер көпшілік дауыспен қабылданады.

⁵⁹ Қазіргі Уақытта Қазақстанда 258 қоғамдық кеңес жұмыс істейді, оның ішінде 35-і республикалық деңгейде, 223-і жергілікті деңгейде. 38 қоғамдық кеңестің құрамына тек азаматтық қоғам өкілдері кіреді.

⁶⁰ Билік ұсынған статистикалық ақпаратқа сәйкес, 2023 жылы республикалық және жергілікті деңгейдегі қоғамдық кеңестер барлығы 6781 нормативтік құқықтық актілердің жобаларын қарап, нәтижесінде 4835-ке жуық ұсыныстар шығарды.

актілер жобаларын қоғамдық талқылауға жәрдемдесу мақсатында пысықталды. Осыған байланысты билік «ашық үкімет» порталында⁶¹ қоғамдық талқылаулар заң жобасын әзірлеудің алдындағы кезеңде, содан кейін қайтадан заң жобасын әзірлеу кезеңінде жүргізіліп жатқанын атап өтті. Мұндай талқылаулар үшін белгіленген мерзім кемінде 15 жұмыс күнін құрайды, егер 100-ден астам түсініктеме алынса, оны тағы 10 жұмыс күніне ұзартуға болады. «Ашық үкімет» порталынан басқа, қоғаммен кеңесу заң шығару үшін билік органдары құрған жұмыс топтары және парламенттегі жұмыс топтары шеңберінде жүргізілуі мүмкін, олардың құрамына азаматтық қоғам өкілдері кіре алады. Заң жобалары қоғамдық және сараптамалық кеңестердің қарауына ұсынылуы мүмкін.

104. ГРЕКО билік ұсынған ақпаратты ескереді. Заңнамалық шараларға келетін болсақ, ГРЕКО қоғамдық бақылау және петиция туралы заңнаманы қабылдау азаматтар мен азаматтық қоғамның шешім қабылдау процесіне қатысуын кеңейтуде маңызды рөл атқаруы мүмкін деп санайды. Жаңа заңнаманың көп бөлігі әлі күшіне енгенін ескере отырып, ГРЕКО осы жаңа процедуралардың іс жүзінде қалай жұмыс істейтіні туралы қосымша ақпаратты (статистиканы қоса) тиісті уақытта алуға үміттенеді. Осыған байланысты ГРЕКО билікке осы заңнаманың бұзылуына байланысты қолда бар құқықтық қорғау құралдарын және билік петицияларға немесе ұсынымтарға жауап ретінде қабылдаған шешімдерді көпшілікке түсіндіруді ұсынады. ГРЕКО сонымен қатар осы кезеңде қоғамдық өтініштер мен консультацияларды қарау аясынан шығарылған мәселелер бойынша ережелерді кеңінен түсіндірмеу үшін осы заңдардың орындалуын мұқият қадағалау керек екенін атап өтті.

105. Басқа жоспарланған заңнамалық түзетулерге келетін болсақ, ГРЕКО Парламент депутаттары дайындаған жобалардың осындай консультациялар өткізу үшін қолжетімді болуы туралы ұсынымты қызығушылықпен атап өтеді. Бұл жаңалықты құптай отырып, ГРЕКО Президент ұсынған заң жобалары қоғамдық кеңес беру процесінен тыс қалуы керек екенін атап өтті. ГРЕКО априори заң шығару бастамасының авторына байланысты әртүрлі тәсілдерді қолдануға ешқандай негіз көрмейді және билікке тиісті түзетулер жобасын қарастырған кезде осы тармақты ескеруді ұсынады.

106. ГРЕКО сонымен қатар биліктің назарын қоғамдық консультациялардың жеткіліксіз ұзақтығына аударады және бағалау туралы есепте (222-тармақ) осыған байланысты ақылға қонымды уақыт кезеңін ұсыну қажеттілігін атап өткенін еске салады. Мұндай мерзімді 10 жұмыс күні деп белгілеу ұсынымы қоғамдық консультацияларға мазмұнды үлес қосу үшін жеткілікті уақытты қамтамасыз етпейді. Бұдан басқа, құқықтық актілер туралы Заңның 20-бабының 2-тармағында және басқа да тиісті актілерде басқа мерзімдер (кәсіпкерлік мәселелері жөніндегі заң жобалары үшін үш жұмыс күні) көрсетілген. Билік «ақылға қонымды мерзімдер» туралы ұсынымның орындалуын қамтамасыз ете отырып, қоғамдық консультациялар өткізу үшін көзделген барлық қолданыстағы уақыт шеңберін келісуді қалауы мүмкін. Қоғамдық бақылау туралы Заңның жаңа ережелері мерзімдерге қатысты ешқандай жақсартуларды ұсынбайды, өйткені олар қоғамдық талқылауларды өткізу үшін одан да қысқа мерзімдерді белгілейді (Заңның 10-бабында көрсетілгендей, оны өткізуден үш күн бұрын қоғамдық талқылау туралы хабарландыру).

107. Практикалық шараларға келетін болсақ, ГРЕКО қоғамдық кеңестердің құрамына қатысты өзгерістерді және олардың заң жобаларын қарауға белсенді қатысуы туралы есептерді жоғары

⁶¹ "Ашық Үкімет" Порталына сілтеме келесідей: https://egov.kz/cms/ru/articles/communications/open_gov

бағалайды. ГРЕКО билікке осы консультациялардың заң жобаларына әсері туралы хабардарлықты арттыруды ұсынады және қоғамдық консультациялар кезінде көтерілген мәселелерге қатысты билік қабылдаған шаралар туралы қосымша ақпарат аясында осы ұсынымтың орындалуын қайта бағалауды ұсынады. Жалпы алғанда, жалпы жұртшылықтың, мемлекеттік емес бұқаралық ақпарат құралдарының және азаматтық қоғам субъектілерінің мемлекеттік органдардың шешім қабылдау процесіне жүйелі түрде қатысатынын көрсететін неғұрлым дәйекті практикалық мысалдар қажет.

108. ГРЕКО xiv ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным xv

109. ГРЕКО (i) сіңірген еңбегіне негізделген ережелерді және мемлекеттік әкімшіліктегі барлық лауазымдарға жалдау мен жоғарылатудың ашық рәсімдерін белгілеуді және (ii) мемлекеттік қызметтегі адалдықтың тиісті ережелерінің мемлекеттік сектордың барлық лауазымды адамдарына/қызметшілеріне, оның ішінде саяси тағайындаушылар мен еңбек келісім-шарттары бойынша жалданған қызметкерлерге қолданылуын қамтамасыз етуді ұсынды.

110. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, Қазақстан билігі саяси тағайындалушыларға қатысты біліктілік талаптары Президенттің 2020 жылғы 31 желтоқсандағы № 485 Жарлығымен реттелетінін хабарлайды. Қазіргі уақытта мүдделі мемлекеттік органдар қарайтын президенттік Жарлықтың жаңа жобасы осы талаптарды басқа лауазымдарға (мысалы, мемлекеттік органдар басшыларының орынбасарлары) кеңейтуді көздейді. «В» корпусының мемлекеттік қызметкерлеріне келетін болсақ, билік жалдау және жоғарылату еңбек сіңірген еңбегі негізінде жүзеге асырылады, өйткені бос лауазымдар сәйкесінше жалпы және ішкі конкурстар негізінде толтырылады. Мемлекеттік кәсіпорындардың басшылары да конкурстық негізде тағайындалады. Қазіргі уақытта мемлекеттік қызмет істері агенттігі пилоттық режимде бірқатар мемлекеттік органдар⁶² мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарында конкурстық іріктеудің жаңа форматын енгізуде. Бұл формат анонимді және онлайн режимінде (соның ішінде үздік үш үміткермен сұхбаттасу) жүргізілетін толық цифрлық іріктеу процесін қарастырады. Іріктеудің барлық кезеңдері (финалды қоса алғанда) автоматтандырылған және ашықтық тәуелсіз прокторинг жүйесімен қамтамасыз етіледі. Табысты болған жағдайда 2024 жылдан бастап осы іріктеу форматын барлық мемлекеттік органдарға тарату жоспарлануда. Бұдан әрі, 2022 жылғы желтоқсанда жоғары буын басшылары мен мемлекеттік білім беру мекемелерінің оқытушыларын конкурстық рәсім арқылы жұмысқа қабылдауды реттейтін жаңа ережелер қабылданды, бұл мемлекеттік қызметкерлердің 75% - ы білім беру саласында жұмыс істейтінін ескере отырып, билік маңызды қадам ретінде қарастырады.

111. Билік сондай-ақ мемлекеттік қызметкерлердің кейбір санаттары конкурстық рәсімнен тыс тағайындалуы мүмкін екенін түсіндіруде, мысалы, заңгерлер, экономистер, бухгалтерлер, дәрігерлер, орта және кіші медициналық персонал, әлеуметтік қызметкерлер және т.б.

⁶² 2023 жылғы 1 Наурыздағы жағдай бойынша бес мемлекеттік органда (мемлекеттік қызмет істері агенттігі, көлік министрлігі, индустрия және құрылыс министрлігі, сауда және интеграция министрлігі, Ақмола облысы мен Шымкент қаласының әкімдіктері) толық цифрландырылған іріктеу және кадрларды іріктеу жүйесі енгізілуде.). Бұл іріктеу жүйесін кезең-кезеңімен енгізу барлық мемлекеттік органдарда 2024 жылдың 1 ақпаны мен 2025 жылдың 31 желтоқсаны аралығында қарастырылған.

Олардың жалпы саны шамалы, ал осы санаттағы жалақының төмен деңгейі кадрлардың тұрақсыздығына әкеледі, бұл ұзақ конкурстық рәсімдерді қолданбай, қысқа мерзімде бос лауазымдарды толтыруды талап етеді. Бұдан басқа, мемлекеттік органдардың техникалық персоналы мен квазимемлекеттік сектор қызметкерлерін тағайындау үшін конкурс талап етілмейді. Билік ашықтық тиісті веб-порталдарда бос жұмыс орындары туралы хабарландыруларды жариялау және нормативтік актілерде (мысалы, министрлердің бұйрықтарында) бос жұмыс орындарына қойылатын талаптарды нақтылау арқылы қамтамасыз етіледі деп мәлімдейді. Билік сонымен қатар бағалау туралы есептің 224-тармағында көрсетілгенге қарамастан, техникалық қолдау қызметкерлері мемлекеттік қызметкерлердің ешқандай функцияларын орындамайтынын көрсетеді.

112. Ұсынымның екінші бөлігіне келетін болсақ, билік Еңбек кодексіне және Мемлекеттік қызмет туралы заңға өзгерістер енгізетін 2023 жылғы 3 қаңтардағы № 188-VII Заңға, атап айтқанда, соңғы үш жыл ішінде кірістерінің шығыстарға сәйкес келмеуі себебінен жұмыстан босатылған⁶³ адамдарды жұмысқа қабылдауға тыйым салу және кірістердің шығыстарға сәйкес келмеуі себебінен еңбек қатынастарын тоқтату туралы заңға сілтеме жасайды. Жоғарыда көрсетілген түзетулер мемлекеттік қызметкерлер мен квазимемлекеттік сектор қызметкерлеріне қатысты. Билік техникалық қолдау персоналына қатысты осындай шектеулер қоюды орынды деп санамайды. Сонымен қатар, билік сыбайлас жемқорлық қылмыстары үшін сотталған адамдарды мемлекеттік қызметте⁶⁴, сот жүйесінде, мемлекеттік мекемелер мен ұйымдарда, сондай-ақ квазимемлекеттік құрылымдарда қызметке қабылдауға/тағайындауға тыйым салатын ұлттық заңнаманың бірнеше ережелеріне сілтеме жасайды.

113. ГРЕКО билік хабарлаған түсініктемелер мен өзгерістерді ескереді. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО жалдауға да, жоғарылатуға да қатысты еңбегіне негізделген мөлдір процедураларды енгізу үшін әлі де көп нәрсе істеу керек екенін атап өтті. ГРЕКО ұсынымта белгісіздікті жою және мемлекеттік басқару жүйесіндегі барлық лауазымдарды қамтитын біркелкі тәсілді әзірлеу қажеттілігіне баса назар аударылғанын еске салады. Бұл жасалмады. ГРЕКО мемлекеттік білім беру мекемелерінің басшылары мен қызметкерлерін конкурстық іріктеудің жаңа ережелерін қабылдауды құптаса да, ол бұл салалық тәсіл біркелкілікті қамтамасыз ету мақсатына одан әрі қол жеткізуге ықпал етпейтінін атап өтті. ГРЕКО билікке цифрлық автоматтандырылған іріктеу процедураларын зерттеуді жалғастыруды ұсынады. Сонымен қатар, ГРЕКО жалақысы төмен болғандықтан, мемлекеттік қызметкерлердің бірнеше санаттары (заңгерлер, бухгалтерлер және т.б.) арасында кадрлардың жоғары айналымына алаңдайды, бұл жұмыс орындарын білікті мамандар үшін тартымсыз етеді. ГРЕКО бұл мемлекеттік қызметкерлер халыққа көрсететін қызметтердің сапасының төмендеуімен қатар, бұл жағдай бұл санаттарды сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне әсіресе осал ететінін атап көрсетеді. Осыған байланысты ГРЕКО билікті осы жағдайды түзету үшін шешуші және жүйелі шаралар қабылдауға шақырады.

⁶³ Бұл ережелер 2027 жылы күшіне енеді.

⁶⁴ Мысалы, билік Органдары Қылмыстық Кодекстің 50(4)-бабына сілтеме жасап, мемлекеттік қызметте, сот органдарында, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, Ұлттық Банкте және оның ведомстволарында, қаржы нарығын реттеуші органдарда лауазымдарды атқаруға өмір бойы тыйым салуды қарастырады. Мемлекеттік ұйымдар мен квазимемлекеттік ұйымдар. Сондай-ақ, олар адамдарды мемлекеттік саяси қызметке тағайындау сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасаған адамды жұмысқа орналастыруға тыйым салатын «Мемлекеттік Қызмет туралы» Заңға (16-Бап, 3-тармақ, 8-тармақша) сәйкес келетіндігін атап өтті. Осыған ұқсас шектеулер Еңбек Кодексінде, "Сайлау туралы" Конституциялық Заңда, Құқық қорғау Қызметі туралы заңдарда, Арнайы Мемлекеттік Органдарда, Атқарушылық Іс жүргізуде, Ұлттық Банкте және т.б. қарастырылған.

114. Ұсынымның екінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО оның негізгі бағыты мемлекеттік басқару қызметкерлерінің барлық секторларына және барлық санаттарына, соның ішінде саяси тағайындаушылар мен еңбек келісімшарттары бойынша жұмыс істейтін қызметкерлерге қолданылатын біркелкі сатылмайтын режимді орнату қажеттілігіне бағытталғанын атап көрсетеді. Бұл сыбайлас жемқорлық үшін сотталған адамдарды жұмысқа орналастыруға тыйым салудан асып түседі. ГРЕКО атап өткендей, Президенттің № 485 Жарлығында саяси тағайындаушылардың адалдығы мен сатылмайтындығына ешқандай талаптар жоқ, алайда, бұрын сыбайлас жемқорлық қылмыс жасаған адамдарды тағайындауға тыйым салу саяси тағайындаушыларға да қатысты. 2023 жылғы 3 қаңтардағы жарияланған түзетулер, әрине, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес тұрғысынан маңызды болғанымен, мемлекеттік басқаруда келісілген және біркелкі сатылмау ережелерін қарастырмайды. ГРЕКО билікті осыған байланысты неғұрлым мақсатты әрекет етуге шақырады.

115. ГРЕКО xv ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным xvi

116. ГРЕКО қолданыстағы әдеп кодексін мемлекеттік басқарудың қызметкерлері мен шенеуніктері үшін адалдық пен сатылмаушылық стандарттарына және олардың жұртшылыққа қатысты мінез-құлқына байланысты өздерінің күнделікті тәжірибесінде кездесуі мүмкін жағдайлар бойынша неғұрлым егжей-тегжейлі нұсқаулықпен толықтыруды ұсынды (мысалы, сыйлықтарға және басқа да артықшылықтарға, сыбайлас жемқорлық туралы хабарламаларға және жария ақпаратқа қол жеткізуге сұрау салуларды өңдеуге қатысты).

117. Қазақстан билігі этикалық кодекс мынадай үш санаттың әрқайсысы үшін әзірленгенін хабарлайды: 1) мемлекеттік қызметкерлер; 2) құқық қорғау органдарының, азаматтық қорғаныс органдарының және мемлекеттік курьерлік қызметтің қызметкерлері; 3) мемлекеттік кәсіпорындар мен мекемелердің қызметкерлері. Мемлекеттік қызметкерлерге қатысты жаңа Әдеп кодексі Президенттің 2022 жылғы 22 ақпандағы № 814 Жарлығымен бекітілді. Жаңа Кодекс негізгі стандарттар мен талаптарды жалпы түрде белгілейді. Ол сыбайлас жемқорлықты болдырмау, сыйлықтар алу және т.б. тұрғыда туындайтын нақты мәселелерді реттеуге арналмаған. Осыған қатысты билік органдары Мемлекеттік қызмет туралы және ақпаратқа қол жеткізу туралы заңдардың тиісті ережелеріне сілтеме жасайды (Бағалау туралы есептің 160-162, 180 және 195-тармақтарын қараңыз). Нақты жағдайларға қатысты егжей-тегжейлі нұсқаулар беру мақсатында әзірленген Кодекске практикалық түсініктеме 2024 жылғы 26 қаңтарда Президент Әкімшілігі өкілдерінің, парламент депутаттары мен Мемлекеттік қызмет істері агенттігі Қоғамдық кеңесі мүшелерінің қатысуымен Әдеп жөніндегі комиссияның отырысында ұсынылды. Түсініктемеде мемлекеттік қызметкерлердің этикалық мінез-құлқының, оның ішінде мүдделер қақтығысы жағдайларына байланысты бірнеше нақты мысалдар келтіріледі. Мемлекеттік қызмет істері агенттігі сондай-ақ «Мемлекеттік қызметкернің әдебі және мінез-құлық нормалары» атты басшылық әзірледі, онда мемлекеттік қызметкерлерге арналған ахуалдық мысалдарға, оның ішінде сыйлықтар мен басқа да қызметтерді қабылдау туралы қысқаша нұсқаулық қамтылған. 2024 жылғы 20 ақпанда Мемлекеттік қызмет агенттігінің төрағасы Әдеп жөніндегі уәкілдер жұмысының 2024 жылға арналған, әдеп кодексі мен мемлекеттік қызмет саласындағы заңнаманың талаптарын сақтау мәселелері бойынша мемлекеттік қызметкерлерге консультациялық көмек көрсетуді

көздейтін мемлекеттік қызметкерлер мен олардың отбасы мүшелерінің қызметтік тәртібіне, әдебіне, әлеуметтік кепілдіктеріне қатысты мемлекеттік қызметті, қаржылық бақылау шараларын, сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулерді, мүдделер қақтығысын, құқық бұзушылықтар мен бұзушылықтар үшін қылмыстық және әкімшілік жауапкершілікті тоқтатудың үлгілік жоспарын бекітті. Билік сондай-ақ Мемлекеттік басқару академиясы Мемлекеттік қызметкерлердің әдеп және мінез-құлық кодексі жөніндегі нұсқаулық жобасын әзірлеп жатқанын хабарлады. Басшылықта әкімшілік ресурстарды теріс пайдалануға, жұмыстағы кәсіби емес және құрметтемейтін мінез-құлыққа және жұмыстан тыс уақытта барабар емес мінез-құлыққа, сондай-ақ сыпайылыққа қатысты нақты жағдайларға мысалдар келтіріледі. Жобаны мүдделер қақтығысы, әлеуметтік желілерді пайдалану және Әдеп жөніндегі уәкілдің рөлі туралы бөлімдермен толықтыру жоспарлануда. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметтің қызметкерлеріне арналған үлгілік әдістемелік ұсынымдар да әзірленді.

118. Құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне келер болсақ, билік қолданыстағы нормалар мен талаптар жоғарыда аталған Мемлекеттік қызметкерлердің әдеп кодексінде де, осы санаттағы адамдар үшін арнайы әзірленген және Президенттің 2023 жылғы 2 қаңтардағы № 81 Жарлығымен бекітілген Әдеп кодексінде де белгіленгенін түсіндіреді. Құқық қорғау органдарының әдеп кодексінде сыбайлас жемқорлықты болдырмау, мүдделер қақтығысы мен әдепсіздікті болдырмау жөніндегі талаптар бар. Бұл ретте осы Кодекс айтарлықтай жалпы сипатқа ие. Мемлекеттік кәсіпорындар мен мекемелердің қызметкерлеріне келетін болсақ, билік осы санатқа арналған Әдеп кодексі № 342 жарлықпен бекітілді деп отыр. 2020 жылғы 28 тамызда Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі, 2023 жылғы 14 қарашада мыналарды қамтитын өзгерістер атап айтқанда, сыбайлас жемқорлық қылмыс жасауға кез келген көндіру туралы хабарлауды талап ету, сыйлықтарды қайтаруға немесе оларды құзыретті органға беруге, қызмет бабын теріс пайдаланудан аулақ болуға, сыйлықтарды немесе артықшылықтарды (бағынышты немесе лауазымды адамдарға) қабылдауға және ұсынбауға және туыстыққа жүгінбеуге құқылы. Кодекс жалпы сипатта тұжырымдалған.

119. ГРЕКО мемлекеттік қызметкерлердің жаңа әдеп кодексін қабылдаумен қатар, билік әр түрлі санаттағы адамдар күнделікті өмірде кездесетін нақты этикалық дилеммаларды шешуге бағытталған салалық кодекстерді әзірлеуге кірісті деп атап өтті. Әдеп кодексіне практикалық түсініктемені, сондай-ақ адалдық пен этика қағидаттарына негізделген мінез-құлық үлгілерін қамтитын басқа да басшылыққа алынатын құжаттарды бекіту биліктің мемлекеттік басқаруда дұрыс түс беруге ұмтылысын көрсететін оң оқиғалар болып табылады. ГРЕКО билікті жақында қабылданған мемлекеттік этика мен адалдық стандарттарын тиімді енгізуді қамтамасыз етуге шақырады.

120. ГРЕКО хvі ұсынымы қанағаттанарлық түрде орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным хvii

121. *ГРЕКО (i) қажетті басшылықты және тәуекелдерді төмендетуді қамтамасыз ету үшін түзетілген әдеп кодексі негізінде қоғамдық әкімшіліктің барлық қызметкерлері мен лауазымды тұлғалары үшін адалдық, этика және сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар мәселелері бойынша кіріспе нұсқама енгізуді; (ii) өздерінің міндеттерін шамадан тыс қысымсыз дербес орындай алуы үшін әдеп жөніндегі комиссарлардың тәуелсіздігін, құзыреттілігін және әлеуетін нығайтуды ұсынды.*

122. Қазақстан билігі ұсынымның бірінші бөлігіне байланысты адалдық бойынша кіріспе курс «В» корпусының мемлекеттік қызметкерлеріне берілгенін және тиісті курстар Қазақстан Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы өткізетін мемлекеттік қызметкерлерді үздіксіз оқытудың тұрақты бағдарламасына енгізілгенін хабарлайды. Академия «Этика және адалдық» тақырыбына төрт академиялық сағат бөледі, ал біліктілікті арттыру шеңберінде сол тақырыпқа бөлінген уақыт сегізден 40 академиялық сағатқа дейін болады. Билік 2021-2022 жылдары 7 500-ден астам мемлекеттік қызметкер Академия мен оның филиалдарында қайта даярлау курстарынан өтті, тағы 4 497-сі 2023 жылы. Билік «В» корпусының мемлекеттік әкімшілік қызметіне алғаш рет кіретін адамдар үшін, «Этика және адалдық» тақырыбы бойынша төрт академиялық сағат, ал басшы лауазымдарға алғаш кіретін адамдар үшін - тақырып бойынша алты академиялық сағат оқу Мемлекеттік қызметтің этикалық нормалары мен стандарттарын, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мінез-құлықты, адалдықты, жеке қасиеттерді бағалауды, мемлекеттік аппаратта сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруды, мемлекеттік басқарудың ашықтығын, объективтілік пен әділеттілікті сақтауды қамтитын «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет пен адалдық» оқытулары қарастырылған айтуда. Сонымен қатар, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі мемлекеттік қызметкерлерге арналған жаңа онлайн оқыту бағдарламасын іске қосты, ол қорытынды тест сәтті тапсырылған жағдайда сертификат берумен аяқталады. Бағдарлама «сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнаманы түсінуге», «сыбайлас жемқорлыққа қарсы мінез-құлықты енгізуге» және «сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес құралдарын игеруге» бағытталған үш модульден тұрады. Билік қазіргі уақытта 150 мыңға жуық қолданушы осы онлайн курсқа қол жеткізе алады деп хабарлайды. 2024 жылдың екінші тоқсанынан бастап курс квазимемлекеттік ұйымдардың қызметкерлері үшін қолжетімді болады. Биліктің айтуынша, бұл оқыту мемлекеттік қызметке жаңадан қабылданған қызметкерлер үшін міндетті болып табылады және оны Агенттік тоқсан сайын бағалайды. Бағдарламаның мақсаты-барлығы 1,2 миллион мемлекеттік қызметкерді (жаңадан қабылданған және қазірдің өзінде жұмыс істейтін) қамту.

123. Ұсынымның екінші бөлігіне келетін болсақ, билік әдеп жөніндегі уәкіл туралы ережеге Президенттің 2022 жылғы 22 ақпандағы № 814, 2023 жылғы 5 маусымдағы № 239 және 2023 жылғы 17 шілдедегі № 286 Жарлықтарымен өзгерістер енгізілгенін хабарлайды. Түзетулерге сәйкес, бірқатар мемлекеттік органдар әдеп жөніндегі уәкіл ретінде тұрақты негізде жұмыс істейтін лауазымды тұлғаны тағайындауы тиіс. Кейбір басқа мемлекеттік органдарда әкімнің немесе мемлекеттік орган басшысының кеңесшілері әдеп жөніндегі уәкілдің функцияларын орындайды. Жоғарыда аталған № 239 Жарлыққа сәйкес, әдеп жөніндегі уәкілдер тиісті мемлекеттік органдардың бірінші басшылары лауазымына ауыстырылуы тиіс, бұл биліктің пікірінше, олардың тәуелсіздігін нығайтуға бағытталған. Сонымен қатар, билік Президенттің 2023 жылғы 17 шілдедегі № 286 Жарлығына сәйкес әдеп жөніндегі уәкілдер мен Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі арасындағы ынтымақтастық нормативтік негізде орнатылғанын, ал Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі мен әдеп жөніндегі уәкілдер арасындағы өзара іс-қимыл тәртібі 2023 жылғы желтоқсанда бекітілгенін⁶⁵ хабарлайды. Билік сондай-ақ Мемлекеттік қызмет агенттігі әдеп жөніндегі комиссарлардың жұмысын жеңілдету үшін әдістемелік ұсынымдар әзірлегенін көрсетеді.

⁶⁵ Сыбайлас жемқорлыққа қарсы Іс-қимыл Агенттігі Төрағасының Және Мемлекеттік Қызмет Істері Агенттігі Төрағасының Бірлескен Бұйрығымен.

124. ГРЕКО билік берген ақпаратты назарға алады. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО кіріспе оқыту мен адалдық, этика және сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар мәселелері бойынша жұмыстан қол үзбей оқытуды дамытуды құптайды, олар ақыр соңында барлық мемлекеттік қызметкерлерді қамтуға бағытталған. Қазіргі уақытта мемлекеттік билік органдары қызметкерлерінің барлық санаттары үшін кіріспе курстардың қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін практикалық қадамдар жасалуда, мысалы, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі түрлі санаттағы мемлекеттік қызметкерлерді қамтуға бағытталған онлайн-оқытудың жаңа бағдарламасын іске қосты, алайда мұны әлі іс жүзінде растау керек. Бұдан басқа, ГРЕКО жаңа Мемлекеттік қызмет этикасы кодексін және оған қосымша басшылықты ақпараттық-ағартушылық бастамаларға, атап айтқанда, мемлекеттік қызметкерлер үшін оларды ұстау жөніндегі арнайы тренингтерге жүйелі түрде енгізу қажеттігін атап көрсетеді (жоғарыдағы 119-тармақты қараңыз). ГРЕКО ұсынымның осы бөлігі орындалғанына қанағаттанады және билікке осы бағыттағы күш-жігерін жалғастыруды ұсынады.

125. Ұсынымның екінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО ұсынылған түзетулер әдеп жөніндегі комиссарлардың функционалдық тәуелсіздігін арттыруға қабілетті екеніне сенімсіз, бұл тиісті мемлекеттік органдардың басшыларына бағынуына байланысты қатер төніп тұруы себебінен (Бағалау туралы есептің 229-тармағын қараңыз). Әдеп жөніндегі комиссиялар мен Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі агенттік арасындағы өзара іс-қимыл мен ынтымақтастықты нақтылау дұрыс бағыттағы қадам болып табылғанымен, әдеп жөніндегі комиссарларды, әсіресе олар толық емес жұмыс күні жағдайында жұмыс істейтін болса (бұл елге барған сәттен басқа норма болатын), олардың жалпы жұмыс қабілеттілігін арттыру үшін ешқандай жаңа шаралар қабылданбаған сияқты.

126. ГРЕКО xvii ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным xviii

127. ГРЕКО мүдделер қақтығысы мен сыйыспаушылық туралы заңнаманы жетілдіру жолымен мемлекеттік басқарудағы мүдделер қақтығысының алдын алудың, анықтаудың және реттеудің анағұрлым тиімді жүйесін құруды, сондай-ақ мүдделер қақтығысы жағдайында жасалған заңды және өзге де актілерді жеткілікті түрде тежейтін санкциялар мен жарамсыз деп тануды қоса алғанда, осындай практиканың алдын алу жөніндегі тиімді шараларды жүйелі түрде қолдануды қамтамасыз етуді ұсынды.

128. Қазақстан билігі мемлекеттік қызметте және квазимемлекеттік секторда мүдделер қақтығысын анықтау және шешу рәсімін заңнамалық тұрғыдан бекіту үшін Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі «Қазақстанның кейбір заңнамалық актілеріне сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң жобасын әзірлегенін хабарлайды. Бұл заң жобасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңның «мүдделер қақтығысы» деп аталатын жаңа 2-1 тарауымен толықтырылуы қарастырылған. Жобаға сәйкес, мүдделер қақтығысы «адамның жеке мүдделері⁶⁶ мен оның лауазымдық өкілеттіктері арасындағы қайшылық» ретінде анықталады. Заң жобасы сондай-ақ «жеке мүдделілік» ұғымын нақтылауға бағытталған және жауапты мемлекеттік лауазымдарды

⁶⁶ Бұл ұғым "адамның өзі үшін және (немесе) өзінің жақын туыстары, жұбайы, туыстары, қайын жұрты үшін, сондай-ақ басқа адамдар үшін алатын және (немесе) алатын пайдасы және (немесе) артықшылығы" деп анықталады. қызметтік міндеттерін орындау нәтижесінде мүліктік немесе мүліктік емес сипаттағы қатынастары бар".

атқаратын адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың және оларға теңестірілген адамдардың мүдделер қақтығысын болғызбауды және олардың алдын алу мен шешу жөнінде шаралар қабылдауды көздейді. Мүдделер қақтығысы туындаған жағдайда қызметтік міндеттерін орындауға қолданыстағы тыйымның қолданылу аясы одан әрі нақты жағдайлармен толықтырылатын болады⁶⁷. Заң жобасында мүдделер қақтығысын анықтау шарттары мен тәсілдері⁶⁸, оларды шешу рәсімі, сондай-ақ олардың құқықтық салдары көзделген. Бұдан басқа, заң жобасында мемлекеттік қызметкерлер жұмысқа қабылдау және басқа лауазымға ауыстыру кезінде өздерінің тиісті кадр қызметтеріне жеке мүдделері туралы декларацияларды ұсынуы тиіс.

129. Осыған байланысты билік жобаға сәйкес мүдделер қақтығысын болдырмау мен реттеуге қабілетсіздік мүдделі тұлғалардың тиісті мемлекеттік органға жіберілген осындай құжаттардың/шешімдердің күшін жою туралы талабы бойынша мүдделер қақтығысы анықталған жағдайда қабылданған актілерді, шарттарды немесе басқа да шешімдерді жарамсыз деп тану үшін негіз бола алатынын атап көрсетеді. Мұндай құжаттарды/шешімдерді сот тәртібімен де жарамсыз деп тануға болады. Мүдделер қақтығысын болдырмау жөніндегі шаралардың сақталуын бақылау әдеп жөніндегі уәкілдерге және Сыбайлас жемқорлыққа қарсы комитеттің қызметіне, ал олар болмаған жағдайда - тиісті мемлекеттік органдардың кадр қызметіне жүктелетін болады. Қазіргі уақытта жоба парламенттік консультациялар сатысында.

130. ГРЕКО билік берген ақпаратты ескереді. Ол қазіргі уақытта мүдделер қақтығысын неғұрлым құрылымды түрде анықтауды, алдын алуды және шешуді реттейтін заңнама әзірленіп жатқанын мойындайды. Заң жобасы, егер сипатталғандай қабылданса, осы ұсынымтың негізінде жатқан мәселелерді шеше алады. Жоба Парламенттің қарауында болғандықтан, бірақ әлі қабылданбағандықтан, ГРЕКО бұл ұсынымтың ішінара орындалғанына сене алмайды.

131. Греко xviii ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным хіх

132. *ГРЕКО мемлекеттік лауазымды тұлғалардың активтер мен мүдделерді декларациялаудың нақты ережелерін белгілеуді ұсынды, онда активтер мен мүдделерді ашу, декларацияларды жүйелі түрде тексеру және бұзушылықтар болған жағдайда санкцияларды тоқтату туралы ережелер болуы керек.*

133. Қазақстан билігі 2026 жылдан бастап кірістер мен шығыстар туралы жыл сайынғы декларацияларды ұсыну міндеті Қазақстанның барлық азаматтарына (жалпыға бірдей декларация) қолданылатын болады деп хабарлайды, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңның жария тұлғалардың декларациялық ақпаратты жариялауына қатысты 11-бабы күшіне енеді. (мемлекеттік саяси қызметкерлер, «А» корпусының мемлекеттік қызметкерлері,

⁶⁷ Оларға шенеуніктердің әзірлеуге, талқылауға немесе шешім қабылдауға қатысуына тыйым салу немесе мүдделер қақтығысын тудыратын шешімдерге басқаша әсер ету жатады; өзінің қызметтік жағдайын жеке мүддесі үшін пайдалану; және бұрын атқарған лауазымын жеке мүддесі үшін пайдалану.

⁶⁸ Мысалы, жеке мүдделілік туралы декларацияларды қарау кезінде; сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне сыртқы және ішкі талдау немесе сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг жүргізу; мүдделер қақтығысы туралы адамдардың өтініштерін немесе өзге де ақпаратты, сондай-ақ мемлекеттік органдардың немесе ұйымдардың ішкі актілерін қарау; тексерулер мен аудит жүргізу.

Парламент депутаттары, Адам құқықтары жөніндегі уәкіл, судьялар, квазимемлекеттік сектор ұйымдарында басқару функцияларын орындайтын адамдар). Барлық декларациялар 2022 жылға арналған декларациялар тапсырылғаннан кейін (соңғы мерзім - 2023 жылғы 15 қыркүйек⁶⁹) камералдық бақылау шеңберінде жыл сайынғы мониторингке жатады. Биліктің түсіндіруінше, № 250 және № 270 нысандар бойынша декларацияларды жасау мен табыс етудің ережелері мен тәртібін тиісінше 2020 және 2021 жылдары қаржы министрі бекіткен. Салық органдары негізінен салық заңдарына сәйкестікті анықтауға бағытталған декларацияларға камералдық тексерулер жүргізеді. Осы тексерулердің нәтижелері бойынша 2024 жылдың ақпанына қарай 118 мыңға жуық жеке тұлғаға салық декларацияларын табыс етпегені туралы хабарланды, оның ішінде 63 мың хабарлама реттелді. Декларацияларды уақытылы ұсынбағаны үшін 25 621 ескерту жасалып, 22 айыппұл салынды.

134. Жария лауазымды тұлғалардың мүдделерін декларациялау ережелерін бұзғаны үшін санкцияларға келетін болсақ, билік Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске, атап айтқанда Кодекстің 272-бабына сілтеме жасайды. (бірінші бұзушылық үшін ескерту жасауға және қайталап бұзушылық үшін 15 АЕК (шамамен 106 еуро) мөлшерінде әкімшілік айыппұл салуға әкеп соғатын жалған мәліметтер бермеу, толық бермеу, ұсыну) және 275-бап (салық сомасының 200% -ы мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғатын салық салу объектілерін жасыру). Бұдан басқа, «Жекелеген заңнамалық актілерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы (жоғарыда 78-тармақта аталған) мемлекеттік қызметкерлердің шығыстарының олардың кірістеріне сәйкес келмегені үшін жауапкершілікті енгізуге бағытталған мүлік құнының 1000 АЕК-тен асатын табыстардан асып кетуінің 90% -ы мөлшерінде айыппұл салуды көздейтін (негізсіз баю) (шамамен 7 084 еуро), ол 2027 жылғы 1 қаңтарда күшіне енуі тиіс. Сайып келгенде, билік салықтық құпияны құрайтын ақпарат тергеу судьясы немесе прокурор рұқсат еткен сұрау бойынша құқық қорғау органдарына берілуі мүмкін деп мәлімдейді. Қаржы мониторингі агенттігінің ҚББ жеке тұлғалардың декларациялары туралы ақпаратты қоса алғанда, Мемлекеттік кірістер комитетінің ақпараттық жүйелеріне толық онлайн-қолжетімділікке ие, бұл Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңның талаптарына сәйкес активтер мен міндеттемелер туралы декларацияларды, сондай-ақ кірістер мен мүлік туралы декларацияларды тексеруге мүмкіндік береді.

135. ГРЕКО билік берген ақпаратты назарға алады. Заңнамалық және практикалық шаралар осы ұсынымға қатысы бар бірнеше бағыт бойынша қабылданады. Активтер мен міндеттемелерді декларациялау ережелеріне⁷⁰ келер болсақ, ГРЕКО 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап мемлекеттік қызметкерлер мен мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілетті басқа да тұлғалар № 250⁷¹ нысан бойынша активтер мен міндеттемелер туралы декларацияларды мемлекеттік кірістер органдарына 2022 жылғы 15 шілдеден кешіктірмей ұсынуы тиіс екенін еске салады. (қағазда) және 15 қыркүйекте (электрондық түрде), ал 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап аталған тұлғалар кірістер мен мүлік туралы жыл сайынғы декларацияларды № 270⁷² нысан бойынша ұсынуы тиіс. Сондай-ақ тұлғалардың тиісті санаттарының декларацияларды ұсынуын жеңілдететін қағидалар көзделген.

⁷⁰ Атап Айтқанда, Бағалау Туралы Есептің 235-тармағын қараңыз

⁷¹ «Жеке тұлғалардың активтері мен міндеттемелері туралы Декларация».

⁷² «Жеке Тұлғалардың Кірістері мен активтері» деп аталады.

136. Декларацияларды тексеру тетігі негізінен салық заңнамасының сақталуын камералдық тексерумен шектеледі, бұл олардағы ақпараттың уақтылығы мен жалпы келісімділігін тексеру үшін жеткілікті болуы мүмкін, бірақ осы ұсынымның мәні болып табылатын мемлекеттік лауазымды тұлғалардың декларацияларын тереңдетіп тексеру үшін жеткіліксіз болуы мүмкін. ГРЕКО декларацияларды уақтылы тапсырмау жағдайларының едәуір бөлігі ескертулерге, ал кейбіреулері айыппұлдарға әкелгенін атап өткенімен, декларацияларды камералық тексеру тәртібін сипаттайтын мәтін берілген жоқ. Тексеру үшін декларацияларды іріктеу және/немесе оларға басымдық беру кезінде қолданылатын әдіснаманы мұқият ойластыру қажет. 2023 жылдың қыркүйегінде жарияланған Сыбайлас жемқорлыққа күдік туралы салық органдарына арналған нұсқаулық (төмендегі 166-тармақта сипатталған) осыған байланысты да өзекті болуы мүмкін. Сонымен қатар, мемлекеттік шенеуніктер ұсынатын декларацияларды тексеру тиімді болуы үшін әдістеме жүйе толық күшіне енгеннен кейін өңделуі керек декларациялардың ерекше үлкен санын ескере отырып, осы тапсырманы орындау үшін жауапты органның (дардың) мүмкіндіктерімен біріктірілуі керек. Қазіргі уақытта ГРЕКО декларацияларды тексеруге жауапты органдарды жеткілікті адами және қаржылық ресурстармен, сондай-ақ олардың тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін техникалық құралдармен қамтамасыз ету үшін қабылданған шаралар туралы ешқандай ақпарат алған жоқ.

137. Санкцияларға келетін болсақ, ГРЕКО сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Заңның 11-бабының 8-тармағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Заң мемлекеттік қызметкерлердің декларациялық міндеттемелерін бұзғаны үшін әкімшілік және тәртіптік жауапкершілікті көздейтінін еске салады (бағалау туралы есептің 236-тармағында айтылғандай). Әкімшілік санкцияларға келетін болсақ, билік әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 272 және 275-баптарына сілтеме жасап, бұзушылықтар үшін ескерту және ақшалай айыппұлдар қарастырады. Бұл ережелер бағалау кезінде қолданыста болды. Осылайша, жағдай бағалау туралы есеп қабылданған кездегі жағдаймен бірдей болып қалады және активтер мен міндеттемелерді декларациялауға байланысты бұзушылықтар үшін жаңа санкциялар тек 2027 жылдан бастап күшіне енеді (78-тармақты қараңыз).

138. Жалпы, қазіргі уақытта бірқатар перспективалы бастамалар әзірленуде және декларацияларды камералдық тексеру басталды. Алайда, ұсынымтың басқа да маңызды аспектілері, мысалы, мемлекеттік шенеуніктер ұсынған декларацияларды мұқият тексеру, тексерулерге жауапты органдардың мүмкіндіктері және кез-келген бұзушылықтар үшін санкциялар қарастырылмаған. Бұдан шығатыны, бұл ұсынымды орындалған деп санауға болмайды.

139. ГРЕКО хіх ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным ххi

140. ГРЕКО Мемлекеттік сатып алу және мемлекеттік инвестициялар рәсімдеріне қатысты сыбайлас жемқорлықтың алдын алу үшін, оның ішінде жауапты лауазымды тұлғаларға барабар сыйақыны, қолайлылық критерийлерін қадағалаудың негұрлым қатаң тетігін, мүдделер қақтығысын анықтау мен болдырмауды және келісімшарттарды мүлтіксіз орындауды, сондай-ақ мүдделер қақтығысы жағдайында келісімшарттарды жою мүмкіндігін қамтамасыз ету жолымен қосымша заңнамалық және практикалық шаралар қабылдауды ұсынды.

141. Қазақстан билігі қазірдің өзінде қабылданған және әзірлену үстінде тұрған бірқатар заңнамалық және практикалық шаралар туралы хабарлайды. Атап айтқанда, 2022 жылғы 1 шілдеден бастап баға мен сапа өлшемшарттарын конкурстық комиссияның қатысуынсыз біріктіру жолымен өнім берушілердің рейтингі негізінде сатып алуға арналған конкурстың жеңімпазын автоматты түрде айқындауға мүмкіндік беретін рейтингтік-балдық жүйені пайдалана отырып, сатып алудың жаңа рәсімі енгізілді. 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап мемлекеттік сатып алу кезінде Сатып алынатын тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің өмірлік циклінің құнын есептеуге негізделген негіздемелік келісім пайдаланылуы мүмкін. Билік сондай-ақ тікелей келісімшарт жасасу арқылы бір көзден мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыруды шешетін тұлғаларға қатысты жеке жауапкершілік енгізілгенін және сатып алудың бәсекелестік әдістерін енгізуге басымдық берілетінін көрсетеді. Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайту үшін тауарларды жеткізу және белгілі бір қызметтерді көрсету саласында (техникалық қадағалау қызметтерін қоспағанда) жұмыс тәжірибесінің болу критерийі жойылды. Бұдан басқа, 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап квазимемлекеттік сектордың⁷³ жекелеген субъектілерін сатып алу туралы Заң күшіне енді, ол осы сектордың субъектілерін Мемлекеттік сатып алулармен ұқсастығы бойынша сатып алудың бірыңғай рәсімін көздейді. Аудит және қаржылық бақылау органдарының шағымдарға жауаптар жобалары және бұзушылықтарды жою туралы хабарламалар жобалары⁷⁴ бойынша Мемлекеттік сатып алуға қатысушыларды тыңдауды көздейтін камералдық тексерулер жүргізу қағидаларына өзгерістер енгізілді.

142. Билік сондай-ақ сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтары үшін кінәлі деп танылған адамдар үшін мемлекеттік сатып алуға қатысуға шектеулер көздейтін мемлекеттік сатып алу туралы жаңа заң жобасы әзірленгенін хабарлайды. Заң жобасы сонымен қатар құрылыс жұмыстары сияқты салаларда қоғамдық бақылауды енгізуді және мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың жанынан қоғамдық кеңестерді тартуды ұсынады. Сатып алу процестерін жеңілдету үшін билік оларды толығымен автоматты етуді, тендерлік және аукциондық комиссиялардың қатысуын қысқартуды, электрондық дүкенді дамытуды жалғастыруды және сатып алу конкурстарында негіздемелік келісімдерді пайдалануды кеңейтуді жоспарлап отыр. Қазіргі уақытта заң жобасы парламенттік консультациялар рәсімінен өтуде.

143. Мүдделер қақтығысы жағдайында жасалған келісімшарттарды бұзу мүмкіндігіне келетін болсақ, билік жоғарыда 112 – тармақта айтылған сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша кейбір заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы заң жобасына сілтеме жасайды (заң жобасы Парламентке 2023 жылдың қарашасында ұсынылуы керек еді-жаңартылған ақпарат, қазірдің өзінде сұралған жоғарыда).

144. Мемлекеттік-жекешелік әріптестікті (МЖӘ) пайдалана отырып, сыбайлас жемқорлықтың алдын алу проблемасын шешу үшін 2022 жылғы 30 желтоқсанда мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы заңға бірқатар түзетулер қабылданды. Атап айтқанда, тиісті саланың құзыретті мемлекеттік органдары мен жергілікті атқарушы органдар сала мен өңірдің басымдықтарына сәйкес келетін жеке бастама шеңберінде МЖӘ жобаларын ғана іске асыруға мүмкіндік беретін әлеуметтік-экономикалық міндеттердің тізбесін бекітуге уәкілетті болды. Мемлекеттік және жеке әріптестер арасында тәуекелдердің теңгерімді бөлінуін қамтамасыз ету үшін МЖӘ жобаларын бірлесіп қаржыландыру 1 500 000 АЕК (шамамен 10,6 млн еуро)

⁷³ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2100000047#z218>

⁷⁴ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде): <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012599#z6>

асатын инвестициялар көлемі бар МЖӘ жобалары үшін ғана күтілетін инвестициялардың 30% - дан аспайтын деңгейге дейін шектелді. Сондай-ақ МЖӘ туралы келісімдердің негізгі баптарын жариялауды көздейтін ақпараттың ашықтығы мен қолжетімділігі қағидаты енгізілді. Бұдан әрі билік МЖӘ жасасуға, МЖӘ жобаларын іске асыру ережелеріне, МЖӘ туралы келісімдердің күшін жоюға және бағалау туралы есепті қабылдау кезінде қолданыста болған келісімшарттарды бұзуға қатысты әртүрлі құқықтық актілердің бірнеше ережелерін тізімдейді.

145. Сатып алу рәсімдеріне қатысатын мемлекеттік қызметкерлердің⁷⁵ өте төмен сыйақысына және олардың сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне тән бейімділігіне келетін болсақ, билік 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап Орталық мемлекеттік органдарда еңбекақы төлеудің жаңа жүйесі енгізілді, оған сәйкес жалақы деңгейлері мемлекеттік органдардың функционалдық блоктарына сәйкес айқындалады деп мәлімдейді. тиісті қызметкерлер (“негізгі блоктың” лауазымды тұлғаларына төленетін ең жоғары жалақысы бар негізгі, көмекші және көмекші персонал). Мемлекеттік сатып алу және МЖӘ функцияларын орындайтын қызметкерлер лауазымдардың негізгі санатына жатқызылды, сондықтан жоғары жалақы алады. Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін одан әрі төмендету үшін ірі сатып алулар бірыңғай ұйымдастырушы арқылы орталықтандырылған түрде жүзеге асырылады (орталық мемлекеттік органдар үшін - қаржы Министрлігінің комитеті, жергілікті атқарушы органдарда - жергілікті әкімдіктердің уәкілетті бөлімшелері). Ақырында, билік 2022 жылы еңбекақы төлеудің жаңа жүйесі енгізілгеннен бері мемлекеттік қызметкерлердің ресми жалақысы орта есеппен 1,9 есе өскенін және мемлекеттік қызметкерлердің, оның ішінде МЖӘ саясатын жүзеге асыратындардың еңбекақы деңгейі айтарлықтай өскенін атап өтті.

146. ГРЕКО билік берген ақпаратты ескереді. Олар Мемлекеттік сатып алулар Қазақстандағы ерекше сыбайлас жемқорлық тәуекелі секторы болып табылатыны туралы биліктің хабардарлығын және олардың осы тәуекелдермен күресуге бел буғанын көрсетеді. Қазіргі уақытта көптеген бастамалар қабылданып жатқанына қарамастан, олар қазіргі уақытта фрагментті болып қала береді және іс жүзінде олардың тиімділігі туралы дәлелдер аз. Атап айтқанда, ГРЕКО, ең болмағанда, сатып алу конкурстарын өткізудің бастапқы кезеңдерінде ақпараттық технологиялармен қолдау көрсетілетін жүйелермен өтінімдерді автоматтандырылған өңдеудің құндылығын мойындайды. Алайда, бұл шара іріктеу критерийлерінің сақталуын тиімді бақылауды қалай қамтамасыз ететіні белгісіз. Сатып алу рәсімдерін жүргізуге және келісімшарттар жасасуға жауапты мемлекеттік қызметкерлердің сыйақысын арттыру үміт күттіреді және жаңа жалақы олардың міндеттеріне сәйкес келген жағдайда сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетуі мүмкін. Мүдделер қақтығысы болған кезде жасалған сатып алу туралы шарттарды бұзу мүмкіндігін көздейтін жаңа заңнама әзірленуде, бірақ ол әлі қабылданған жоқ. Ақырында, МЖӘ келісімшарттарын сыбайлас жемқорлықтан қорғау үшін практикалық қадамдар жасалуда, бірақ бұл мәселеде көптеген ережелер өзгеріссіз қалады. Жалпы, келесі қажетті қадамдарды күте отырып, ГРЕКО бұл ұсыным тек белгілі бір дәрежеде орындалды деп санауы мүмкін.

147. ГРЕКО ххі ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

⁷⁵ Сондай-ақ, xv Ұсынымға қатысты сыйақының төмендігі жалпы мемлекеттік қызметтегі кейбір мамандардың (заңгерлер, экономистер, бухгалтерлер, дәрігерлер, фельдшерлік және кіші медициналық қызметкерлер мен әлеуметтік қызметкерлер) өте жоғары айналымының негізгі себептерінің бірі ретінде айтылды. жоғарыдағы 111-тармаққа сәйкес.

Ұсыным xxii

148. ГРЕКО (i) заңды тұлғаларды тіркеу жүйесінде, атап айтқанда, заңды тұлғаның артында тұрған тұлғалардың жеке басына, оның нақты мақсатына, сондай-ақ тіркеу үшін қажетті кез келген басқа тиісті ақпаратқа, оның ішінде кейінгі жаңартулар мен өзгерістерге қатысты бақылауды күшейту жөнінде тиісті шаралар қабылдауды; және (ii) бенефициарлық меншік тізілімін құруды ұсынды.

149. Билік бенефициарлық меншік иелерінің тізілімін құруға және жоғарыдағы 77-тармақта сипатталған егжей-тегжейлі шараларға сілтеме жасайды. Сонымен қатар, билік жеке кәсіпкерлік субъектілерін тіркеу процесі «Электрондық үкімет» порталының көмегімен толық автоматтандырылғанын көрсетеді. Тіркелген заңды тұлғалар туралы ақпарат автоматты түрде барлық тіркелген заңды тұлғалар туралы өзекті деректері бар мемлекеттік кірістер және статистика органдарының ақпараттық жүйелеріне жіберіледі. «Заңды тұлғалар» және «жеке тұлғалар» мемлекеттік дерекқорларымен интеграция және өзара іс-қимыл қамтамасыз етілді: автоматты режимде құрылтайшылардың (басшының) әрекетке қабілеттілігіне (әрекетке қабілеттілігі шектеулі), өліміне, белгісіздігіне, қайтыс болды деп жариялануына, сондай-ақ жеке басын куәландыратын жарамсыз құжаттарды ұсынуына тексеру жүргізіледі. Қазіргі уақытта «заңды тұлғалар» Мемлекеттік Деректер Базасы мемлекеттік органдардың 34 ақпараттық жүйесімен интеграцияланған.

150. Жоғарыда айтылғандай, ГРЕКО ұсынымның екінші компонентіне сәйкес бенефициарлық меншік тізілімін құруды құптайды. Бұл негізгі жетістік. ГРЕКО сондай-ақ заңды тұлғаның артында тұрған тұлғалардың жеке басына қатысты заңды тұлғаларды тіркеу жүйесінде бақылауды күшейту үшін заңнамалық та, практикалық та сипаттағы шаралар әзірленгенін қанағаттанушылықпен атап өтті. Алайда ұсынымтың бірінші бөлігі неғұрлым кең қамтылды. ГРЕКО оның құрылтайшының жеке басы туралы ақпарат, құрылтай капиталын құру мақсаты, шығу тегі және т.б. сияқты бірқатар маңызды элементтерді тексеру бойынша, сондай-ақ бастапқы тіркеу деректерінің өзектілігіне көз жеткізу үшін кез келген кейінгі тексерулер жүргізу бойынша тіркеу органдарының өкілеттіктерін күшейту қажеттігін атап өткенін еске салады. ГРЕКО сондай-ақ қолданыстағы автоматтандырылған рәсімдер басқа көздерден қолжетімді ақпаратты есепке алудан, атап айтқанда, салық органдарымен неғұрлым тығыз ынтымақтастықтан пайда табатынын атап өтті (Бағалау туралы есептің 283-284-тармақтарын қараңыз). Сондықтан ГРЕКО билікті xxii ұсынымтың осы бөлігін орындау бойынша шаралар қабылдауға шақырады.

151. ГРЕКО xxii ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным xxiii

152. ГРЕКО ауыр сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылығы үшін соттылығы болған жағдайда заңды тұлғаларда басшы лауазымдарға орналасуға тыйым салуға мүмкіндік беретін құқықтық нормаларды енгізуді ұсынды.

153. Қазақстан билігі Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі Әділет министрлігімен, Бас прокуратурамен, ішкі істер министрлігімен, Ұлттық қауіпсіздік комитетімен, сондай-ақ «Атамекен» Ұлттық Кәсіпкерлер палатасымен консультациялар өткізгенін хабарлайды. Биліктің пікірінше, мұндай тыйым жұмыс таңдау құқығына және кәсіпкерлік қызмет бостандығына қайшы келеді, ұлттық заңнамада бекітілген кәсіпкерлік

қызмет үшін жағымсыз тәуекелдерге әкелуі мүмкін (атап айтқанда, Еңбек кодексінің 5-бабында және кәсіпкерлік туралы кодекстің 5-бабында). Бұдан басқа, билік бұрын сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасаған адамдарды құқық қорғау органдарына жұмысқа орналастыруға тыйым салатын және соттарға қылмыстық істер бойынша өз шешімдерінде қосымша санкция ретінде белгілі бір лауазымға немесе белгілі бір қызметпен айналысуға⁷⁶ тыйым салуға мүмкіндік беретін әртүрлі заңнамалық ережелерге сілтеме жасайды. Билік сонымен қатар Әкімшілік құқық бұзушылық⁷⁷ туралы кодекске өзгерістер енгізу арқылы заңды тұлғалардың сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтары үшін неғұрлым қатаң жауапкершілігін белгілеуге бағытталған маңызды бастамалар әзірленіп жатқанын айтады. Ақырында, билік жаңа “мемлекеттік сатып алу туралы” заң жобасында, егер әлеуетті өнім беруші және/немесе оның басшысы (лары), құрылтайшысы (лары) немесе ірі акционері бұрын сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық⁷⁸ жасаған болса, ағымдағы Мемлекеттік сатып алуға қатысу құқығын шектейтін түзетулер қарастырылғанын хабарлайды. Қазіргі уақытта жоба парламенттік консультациялар сатысында.

154. ГРЕКО билік берген ақпаратты назарға алады және Мемлекеттік сатып алу туралы Заң жобасындағы сыбайлас жемқорлық қылмыстары үшін сотталған адамдарды мемлекеттік сатып алуға қатысудан шеттету туралы ережені құптайды. Бұл ххiii ұсынымның жалпы мақсатына жету үшін дұрыс бағыттағы қадам, атап айтқанда іскерлік қызметте жалпы сенім мен адалдықтың жоғары стандарттарын қамтамасыз ету (бағалау туралы есептің 285-тармағы). Бұл қадамы үшін билікке құрмет көрсету керек. Ұсынылған түзетулер парламенттік консультациялар сатысында және іс жүзінде жүзеге асырылуы тиіс.

155. Бұдан басқа, ұсынымда сыбайлас жемқорлық қылмыстары үшін сотталған адамдарға заңды тұлғаларда басшылық лауазымдарды атқаруға тыйым салуды енгізуге шақыру қамтылды. Осыған байланысты, билікке Қылмыстық кодекстің 50-бабына сәйкес жеке сектордағы басшылық лауазымдарға үміткер адамдарға қолданыстағы дисквалификацияны кеңейту туралы мәселені қарастырған жөн болар еді.

156. ГРЕКО ххiii ұсыным ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным ххiv

157. *ГРЕКО заңды тұлғалардың сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтары үшін барабар жауапкершілігін белгілеу үшін қажетті заңнамалық шараларды қабылдауды және осыған байланысты тиімді, пропорционалды және тежеуші санкцияларды қарастыруды ұсынды.*

158. Қазақстан билігі көптеген консультациялар мен мемлекеттік органдардың, кәсіптік қауымдастықтардың және жалпы жұртшылықтың күш-жігерін үйлестіргеннен кейін Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске түзетулер жобасы парламенттік консультациялар рәсімінен өтетінін хабарлайды. Жоба, атап айтқанда, мемлекеттік секторда белсенді пара бергені үшін санкцияларды күшейту үшін 678-бапқа өзгерістер енгізуді көздейді (атап айтқанда, Қылмыстық кодекстің 367-бабына ұқсас пара сомасының 20-дан 60 еселенген мөлшерінде айыппұлдар белгілеу арқылы). Билік сонымен қатар заңды тұлғаларды әкімшілік

⁷⁶ Қылмыстық Кодекстің 50-бабы және Жоғарғы Соттың 2015 жылғы 25 маусымдағы №4 «Қылмыстық жаза қолданудың кейбір мәселелері туралы» Нормативтік Қаулысы.

⁷⁷ Тиісті түзетулер жобалары Үкіметке 2023 жылдың 1 қыркүйегінде ұсынылғаны хабарланды.

⁷⁸ Еңбек Кодексінің 26 және 139-баптары, «Құқық қорғау Қызметі туралы» Заңның 6-Бабы.

жауапкершілікке тартудың ескіру мерзімі үш жылдан бес жылға дейін ұзартылады деп мәлімдейді. Сонымен қатар, жоба енді заңды тұлғада басшылық лауазымға ие жеке тұлғаның қадағалауының немесе бақылауының жоқтығы туралы айтады, бұл құқық бұзушылық жасауға мүмкіндік берді. Заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілігіне келетін болсақ, билік мұндай жауапкершілікті енгізу заңды тұлғалар жағдайында жоқ жеке кінәлілікті талап ететін ұлттық заңнамада белгіленген қылмыс құрамының тұжырымдамасына сәйкес келмейтінін түсіндіреді.

159. ГРЕКО әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске түзетулер енгізу арқылы заңды тұлғалардың сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтары үшін жауапкершілігі туралы мәселені шешуге бағытталған ағымдағы заңнамалық процеске қатысты билік берген ақпаратты назарға алады (678-бап). ГРЕКО мемлекеттік сектордағы белсенді паракорлық үшін корпоративтік жауапкершілікке қатысты ұсынылған жақсартуларды, оның ішінде тиісті санкцияларды және қолданылатын ескіру мерзімін күшейту, сондай-ақ қадағалаудың немесе бақылаудың жоқтығы үшін жауапкершілікті белгілеу арқылы таниды. Бұл қазіргі уақытта Парламент талқылап жатқан дұрыс бағыттағы қадам. Бұл ретте ГРЕКО ұсынылған түзетулер қабылданған жағдайда мемлекеттік сектордағы белсенді паракорлыққа қатысты тек корпоративтік жауапкершілікті көздейтінін атап көрсетеді.

160. ГРЕКО xxiv ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным xxv

161. *ГРЕКО заңнамада «жеңілдетілген төлемдер», пара алу немесе сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарға байланысты басқа шығындар үшін салық шегерімдеріне тікелей тыйым салуды ұсынды.*

162. Қазақстан билігі қолданыстағы заңнамада формальдылықты жеңілдету үшін төлемдер бойынша салық шегерімдері көзделмейтінін атап көрсетеді. Осыған қарамастан, xxv ұсынымын сақтау мақсатында пара және/немесе өзге де заңсыз материалдық сыйақы деп танылған шығыстарға қатысты салық шегерімдеріне тыйым салуды тікелей енгізетін түзету енгізілді. Бұл түзету қазіргі уақытта парламенттік консультациялардан өтіп жатқан және 2024 жылы қабылданады деп күтілетін жаңа Салық кодексін қабылдау бойынша кешенді шаралар пакетінің бөлігі болып табылады.

163. ГРЕКО қазіргі уақытта парламенттік консультациялар сатысында тұрған заң жобасында формальдылықты жеңілдету үшін төлемдер үшін салық шегерімдеріне тікелей тыйым салу қарастырылғанын құптайды.

164. Тиісті Ереженің қабылдануын күтіп, ГРЕКО xxv ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

Ұсыным xxvi

165. *ГРЕКО салық органдарына сыбайлас жемқорлық мәселесіне, атап айтқанда, тиісті директивалар немесе басшылық нұсқаулар әзірлеу, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасады деген күдіктерді анықтау және олар туралы құзыретті құқық*

қорғау органдарын хабардар ету бойынша арнайы және тұрақты тренингтер өткізу арқылы көбірек көңіл бөлуді ұсынды.

166. Қазақстан билігі олардың активтерді жалпыға бірдей декларациялауды енгізу процесінде екенін хабарлайды. Бұл кадамдық процедура аясында жасалады⁷⁹. Осы тұрғыда 2023 жылғы 11 қыркүйекте Қаржы министрлігі салық органдарына сыбайлас жемқорлыққа күдікті анықтау және олар туралы құзыретті органдарды хабардар ету бойынша нұсқаулықтар (әдістемелік ұсынымдар) жариялады. Салық органдарына келесі аспектілерді мұқият тексеру тапсырылды: шығыстардың кірістерге сәйкес келмеуі, активтер туралы декларацияны ұсынбау немесе толық емес немесе дәл емес декларацияны ұсыну, шетелдік банктерде шетелде сақталатын активтер ,атқаратын лауазымына сәйкес келмейтін қызмет (мысалы, кәсіпкерлік), сондай-ақ үшінші тұлғалардан есепке алынбаған ақша қаражатын алу. (мысалы, сыйлықтар немесе сыйақылар). Жиналған ақпарат құпия ретінде қарастырылып, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі құзыретті жергілікті органға берілуі тиіс. Бұл нұсқаулар салық органының қызметкерлері арасында кең таралған.

167. Сонымен қатар, билік жақында активтерді декларациялаудың әмбебап жүйесін біртіндеп енгізу шеңберінде салықтық бақылаудың әртүрлі тетіктері әзірленді деп мәлімдейді. Олар 2022 жылдың 1 қарашасында қабылданған сыбайлас жемқорлыққа күдікті анықтау және олар туралы хабарлау жөніндегі іс-қимыл жоспарына сілтеме жасайды. Іс-қимыл жоспарын дамыту барысында кәсіпкерлік қызметтен табыс алатын жеке тұлғалардың операцияларын анықтау үшін мониторинг алгоритмі әзірленді.

168. Бұдан басқа, қаржылық мониторинг агенттігі салық органдарына ақшаны жылыстату, салық төлеуден жалтару және алаяқтық туралы хабарлауға, сондай-ақ өзінің күдіктері мен қорытындыларын құзыретті құқық қорғау органдарының назарына жеткізуге бағытталған мақсатты іс-шаралар жүргізді. Осыған байланысты ынтымақтастық хаттамалары, оның ішінде аумақтық деңгейде жандандырылды.

169. Салық органдарын оқытуға келетін болсақ, жыл сайын оқу жоспарлары, оның ішінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселелері бойынша тереңдетілген оқу бағдарламалары бекітіледі, сондай-ақ тұрақты іс-шаралар өткізіледі. Тиісінше, қазіргі уақытта мемлекеттік кірістер комитетінің Оқу-әдістемелік орталығының 2024 жылға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-шаралар жоспары жұмыс істейді. Жоспарда салық органдарының қызметкерлері үшін (мүмкін Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет өкілін шақыра отырып), оның ішінде сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасады деген күдіктілерді анықтау және олар туралы құзыретті құқық қорғау органдарын хабардар ету (“сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың алдын алу” тақырыбында) тақырыптық семинарлар мен оқыту дәрістерін өткізу көзделген. Осы жоспардан басқа, аумақтық бөлімшелердегі салық органдарының қызметкерлері бейнеконференция режимінде немесе сыбайлас жемқорлыққа күдікті анықтау мәселелері бойынша жеке оқудан үнемі өтіп тұрады. Бұдан басқа, қаржы Министрлігінің салық органдарына сыбайлас жемқорлыққа күдікті анықтау және олар туралы құзыретті органдарды хабардар ету жөніндегі басшылық қағидаттары (әдістемелік

⁷⁹ 1 кезең – декларацияларды мемлекеттік қызметкерлер мен олардың жұбайлары (2021 жылдан бастап) ұсынады; 2 Кезең – мемлекеттік мекемелер мен квазимемлекеттік сектордың қызметкерлері, сондай-ақ олардың жұбайлары (2023 жылдан бастап); 3 Кезең – заңды тұлғалардың, жеке кәсіпкерлердің басшылары мен құрылтайшылары (қатысушылары), сондай – ақ олардың жұбайлары (2024 жылдан бастап); 4 Кезең-жеке тұлғалардың қалған санаты (2025 жылдан бастап).

ұсынымдары) мемлекеттік кірістер комитетінің барлық бөлімшелерінің назарына жеткізілді және олардың мазмұны бойынша тиісті оқыту жүргізілді.

170. ГРЕКО салық органдарының сыбайлас жемқорлыққа қатысты мәселелер туралы, оның ішінде басшылық қағидаттарды әзірлеу және жүйелі оқыту жүргізу арқылы хабардар болуын арттыру үшін қабылданған шараларды құптайды.

171. ГРЕКО ххvi ұсынымы қанағаттанарлық деп тұжырымдайды.

Ұсыным ххvii

172. ГРЕКО (i) жеке бизнестегі шоттарды жүргізу үшін ең аз уақыт кезеңін заңнамалық түрде белгілеуді және (ii) олардың тиімділігін, пропорционалдылығын және тежегіш әсерін қамтамасыз ету үшін бухгалтерлік есеп саласындағы бұзушылықтар үшін қолданылатын санкцияларды қайта қарауды және күшейтуді ұсынды.

173. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, Қазақстан билігі іскерлік құжаттар мен бухгалтерлік есептілікті сақтаудың бес жылдық мерзімі Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің міндетін атқарушының 2017 жылғы 29 қыркүйектегі № 263⁸⁰ бұйрығында (бұйрықтың 271-273-тармақтарына сәйкес) көрсетілгенін түсіндіреді. Осы ұсынымға жауап ретінде Қаржы министрлігі жақында осы ережелерді өз веб-сайтында жариялады⁸¹. Үкіметтік емес сектор үшін бухгалтерлік құжаттарды сақтаудың нормативтік және белгіленген мерзімі туралы ақпарат [Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің мұрағаттар және құжаттамалық қамтамасыз ету комитетінің сайтында](#), сондай-ақ бухгалтерлерге арналған [«Бухгалтерлік есеп» сервисінің ақпараттық сайтында](#) қосымша орналастырылған.

174. Билік сонымен қатар салық салу объектілерінің әртүрлі санаттарына немесе онымен байланысты салық салу баптарына қатысты бухгалтерлік есепті сақтау мерзімі Салық кодексінің 193-бабында⁸² көзделгенін және кемінде бес жыл болуы керек екенін көрсетеді.

175. Ұсынымтың екінші бөлігіне келетін болсақ, билік қазіргі уақытта Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 239 және 276-баптарында көзделген санкцияларды қатаңдату жөнінде барлық тиісті мемлекеттік органдармен консультациялар жүргізіліп жатқанын хабарлайды. Атап айтқанда, 239-бапқа қатысты кәсіпорынның мөлшеріне байланысты 200-ден 750 АЕК-ке дейінгі (шамамен €1 416 - €5 313) және қайталама құқық бұзушылықтар үшін 400-ден 1500 АЕК-ке дейінгі айыппұлдар ауқымын белгілеу ұсынылады. 276-бапқа келетін болсақ, кәсіпорынның мөлшеріне байланысты 50-75 АЕК (шамамен 354-531 еуро) және қайталап құқық бұзушылық жасағаны үшін 50-150 АЕК (шамамен 354-1 062 еуро) мөлшерінде айыппұл белгілеу ұсынылады. Қазіргі уақытта жеке тұлғаның жауапкершілігіне қатысты (себебі ол бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны көздемейді) Қылмыстық кодекстің 241-бабында көзделген құқық бұзушылықты қылмыстық сипаттан арылту және оның талаптарын әкімшілік құқық шеңберінде қатаңдату (атап айтқанда, Кодекстің 239-бабында неғұрлым қатаң ережелер қабылдау арқылы жоғарыда көрсетілгендей, қолданылатын санкциялар) бойынша

⁸⁰ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (ағылшын тілінде): <https://adilet.zan.kz/eng/docs/V1700015997>

⁸¹ Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (орыс тілінде):

<https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/494379?directionId=3716&lang=ru>

⁸² Келесі сілтеме бойынша қол жетімді (ағылшын тілінде): <https://adilet.zan.kz/eng/docs/K1700000120>

консультациялар жүргізілуде. Ұсынылып отырған түзетулер 2024 жылғы қыркүйекте қабылданады деп болжануда.

176. ГРЕКО берілген ақпаратты назарға алады. Ұсынымның бірінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО ішкі ережелердің сақтау мерзімін қамтамасыз ететініне және жарияланғанына қанағаттанады. Ұсынымның екінші бөлігіне келетін болсақ, ГРЕКО бухгалтерлік есеп саласындағы бұзушылықтар үшін айыппұлдардың мөлшерін ұлғайту бойынша жалғасып жатқан кеңестерді ескереді. Ағымдағы ұсыныстар әлі іске асырылған жоқ.

177. ГРЕКО ххvii ұсынымы ішінара орындалды деген қорытындыға келеді.

III. ҚОРЫТЫНДЫЛАР

178. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, ГРЕКО Қазақстанның бірлескен бірінші және екінші бағалау кезеңдері туралы есебіндегі қамтылған төрт ұсынымды қанағаттанарлық орындады немесе қанағаттанарлық дәрежеде орындады деген қорытындыға келеді. Қалған жиырма үш ұсынымның жиырма біреуі ішінара орындалды, ал екеуі орындалмады. Атап айтқанда, viii, xi, xvi және xxvi ұсынымдары қанағаттанарлық деңгейде орындалды немесе қанағаттанарлық деңгейде қаралды; i, ii, v-vii, ix, x, xii-xv, xvii-xxv және xxvii ұсынымдар ішінара орындалды; iii және iv ұсынымдар орындалмады.

179. Қазақстан бірлескен бірінші және екінші бағалау кезеңдері туралы есебінде көптеген ұсынымдар алды. Олар небәрі 18 айда толық орындалуы үшін үлкен тапсырмаларды көрсететіні анық. ГРЕКО сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес елдің саяси күн тәртібінің басты басымдықтарының бірі болып қала беретінін қанағаттанушылықпен атап өтті, бұл есепті кезең ішінде қабылданған ағымдағы заңнамалық және институционалдық шаралармен расталады. Қазақстан билігі ұсынымдардың басым көпшілігін орындауға кірісті, дегенмен бұл кезеңде олардың кейбіреулері ғана толық орындалды деп санауға болады. Активтерді, мүліктік және пассивті міндеттемелерді жалпыға бірдей декларациялаудың ауқымды жүйесі біртіндеп енгізілуде, ол барлық мемлекеттік қызметкерлерді, соның ішінде саяси қайраткерлер тағайындаған шенеуніктерді қамтиды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінде жеке бөлімше - алдын алу қызметі құрылды, оның міндеттеріне сыбайлас жемқорлыққа қарсы ережелер мен шектеулерді сақтау кіреді. Биліктің қылмыстық кірістерді бақылауды күшейту және бенефициар иелерінің тізілімін құру жөніндегі күш-жігері де жоғары бағалауға лайық. Бұдан басқа, күдікті операциялар туралы хабардар етуді жеңілдететін қаржы мониторингі субъектілері үшін арнайы веб-портал жұмыс істей бастады және активтерді декларациялау шеңберінде сыбайлас жемқорлыққа күдікті анықтау бойынша салық органдары үшін нұсқаулықтар қабылданды. Сонымен қатар, мемлекеттік қызметкерлер үшін кіріспе курсы біртіндеп қол жетімді бола бастады, ал Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі онлайн оқытудың мақсатты бағдарламасын жасады. Ақырында, Жоғарғы Сот пен Бас прокуратура сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарын қарау және тергеу мамандығын кеңейтті.

180. Осыған қарамастан, ұсынымдардың көпшілігі биліктен шешуші әрекеттерді талап етеді. Мемлекеттік сектордың әртүрлі деңгейлеріндегі сыбайлас жемқорлықтың жүйелік тәуекелдерінің дәлірек бейнесін алу үшін мемлекетке тәуелсіз кең талдау мен зерттеулер қажет. Шынайы тәуелсіз азаматтық қоғам мен бұқаралық ақпарат құралдарын дамыту үшін жағдай жасау жөніндегі күш-жігерді жандандыру және олардың сыбайлас жемқорлықтың нақты ауқымын бағалауға, сондай-ақ оның алдын алу және оған қарсы күрес жөніндегі шараларды әзірлеуге және жүзеге асыруға шынайы қатысуын қамтамасыз ету қажет. Сот жүйесінің, прокуратураның және құқық қорғау органдарының жоғары саяси/атқарушы билік, атап айтқанда Президент тарапынан жан-жақты бақылаудан тәуелсіздігін нығайту үшін іргелі реформалар, оның ішінде неғұрлым кең институционалдық ауқымда қажет. Тиімді тергеп-тексеруге (атап айтқанда, алдын ала тергеп-тексеруге) және кейіннен сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар бойынша сот шешімдерін шығаруға кедергі келтірмеу үшін иммунитет туралы өтініштерді қарау кезінде қолданылатын рәсімдер мен өлшемшарттарға қатысты басшылық қағидаттар дайындалды. Мемлекеттік басқару органдарында Ашық және еңбегіне негізделген жалдау және жоғарылату рәсімдерін қамтамасыз ету, сондай-ақ мемлекеттік

қызметкерлердің барлық санаттарына қатысты адалдық талаптарының жиынтығын белгілеу үшін әлі де көп нәрсе істеу керек. Бұл жүйенің тиімділігін қамтамасыз ету үшін мемлекеттік шенеуніктер ұсынатын декларацияларды тексерудің жақсы ойластырылған әдіснамасын әзірлеу және тексерулер мен тексерулерге жауап беретін тиісті ресурстармен қамтамасыз етілген органды ұсыну қажет. Ақырында, Елеулі сыбайлас жемқорлық үшін сотталған адамдарға заңды тұлғаларда басшылық лауазымдарды атқаруға тыйым салынуы керек, ал тиімді, пропорционалды және тежегіш санкцияларды қамтамасыз ету үшін заңды тұлғалардың сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтары үшін жауапкершілігі күшейтілуі керек. ГРЕКО қазақстандық биліктің бағалау туралы есепті жариялауға келісімі туралы ресми мәлімдеме жасағысы келеді, осылайша қоғамдық бақылау үшін ашық бағалау процесіне өзінің адалдығын және ГРЕКО қорытындылары туралы жалпы жұртшылықтың хабардарлығын арттыруға дайындығын көрсетеді. Дәл осы рухта ГРЕКО Қазақстан талаптарды орындау рәсіміне қатысады деп күтеді.

181. Қайта қаралған 31 ережесінің 8.2-тармағына сәйкес ГРЕКО Қазақстан делегациясының басшысына 2025 жылғы 30 қыркүйекке дейін орындалмаған ұсынымдардың орындалуы туралы қосымша ақпарат беруді ұсынады.

182. ГРЕКО Қазақстан билігіне есепті тезірек жариялауға, есепті ұлттық тілге аударуға және ол аударманы жария етуді ұсынады.